

Fakulta zemědělská
a technologická
Faculty of Agriculture
and Technology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH FAKULTA ZEMĚDĚLSKÁ A TECHNOLOGICKÁ

Katedra agroekosystémů

Bakalářská práce

Sociální zemědělství – Analýza struktur sociálního zemědělství v ČR
z pohledu zapojených cílových skupin

Autorka práce:

Lenka Reková

Vedoucí práce:

doc. Ing. Jan Moudrý, Ph.D.

Konzultant práce:

Mgr. Tomáš Chovanec

České Budějovice

2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury, uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s ust. § 47 zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou, ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb., zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Abstrakt

V této bakalářské práci je nejprve přiblíženo zemědělství v obecné rovině. Je popsána jeho historie, úloha a funkce. V následujícím popisu je přiblížen pojem sociální zemědělství, jeho historický vývoj, úloha, rozmanitost jeho podob a různorodost sociálních forem. Krátce je nastíněn i pohled na pojetí sociálního zemědělství v některých zemích na evropském území. Dále je zde pojednáno o sociálních službách, některých mechanismech a institucích, díky kterým jsou tyto podpůrné činnosti poskytovány. Ke konci teoretické části jsou zmíněny některé vnímané přínosy, ale i bariéry, které jsou spojeny s konceptem sociálního zemědělství. Hlavním cílem této práce je zjištění pohledu na vnímání sociálního zemědělství z pohledu osob pracujících na sociálních farmách, a to v pozicích vedoucích pracovníků, sociálních pracovníků či osob s potřebou poskytování sociální péče.

Klíčová slova: zemědělství, sociální zemědělství, green care, sociální farma, sociální služby, sociální inkluze, sociální exkluze, sociálně znevýhodněné skupiny, aktéři sociálního zemědělství, trh práce

Abstract

In this bachelor thesis agriculture in general is presented first. Its history, role and functions are described. In the following description, the concept of social farming, its historical development, its role, the variety of its forms and the diversity of social farms are presented. A brief look at the concept of social farming in some European countries is outlined as well. It also discusses social services and some of the mechanisms and institutions through which these support activities are provided. Towards the end of the theoretical part, some perceived benefits as well as barriers associated with the concept of social farming are mentioned. The main aim of this thesis is to establish the perception of social farming from the perspective of those working on social farms, in the positions of managers, social workers or those with social care needs.

Keywords: agriculture, social farming, green care, social farm, social services, social inclusion, social exclusion, socially disadvantaged groups, social farming actors, labour market

Poděkování

Děkuji doc. Ing. Janu Moudrému, Ph.D. za profesionální vedení, ochotu, odborné rady a připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Literární rešerše	2
2.1	Historie zemědělství.....	2
2.2	Úloha zemědělství.....	2
2.3	Funkce zemědělství.....	2
2.4	Historie sociálního zemědělství	4
2.5	Sociální zemědělství a Green care	5
2.6	Sociální zemědělství v zahraničí.....	6
2.7	Různorodost sociálních farem.....	6
2.8	Sociální ekonomika	8
2.9	Sociální exkluze a inkluze	8
2.10	Sociální služby	9
2.11	Hlavní aktéři sociálního zemědělství.....	11
2.12	Ostatní zapojení aktéři.....	14
2.13	Přínosy sociálního zemědělství	21
2.14	Negativa sociálního zemědělství.....	22
2.15	Sociální zemědělství v České republice.....	23
2.16	Sociální zemědělství v Evropě	23
3	Cíl práce a výzkumné otázky	25
3.1	Cíl práce.....	25
4	Materiál a metody.....	26
4.1	Objekt zkoumání	26
4.2	Období šetření	26
4.3	Zdroje vstupních informací	26
4.4	Metodický postup	26
4.5	Postup práce	26
4.6	Popis analyzovaných prostředí	28
5	Výzkumná část a diskuse.....	32
5.1	Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnavatele/farmáře	32
5.2	Analýza vnímání SZ z pohledu sociálního pracovníka z území EU	43
5.3	Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnance/cílové skupiny	44
6	Závěr.....	59
7	Seznam použité literatury.....	62
8	Seznam příloh	68

9	Seznam grafů.....	69
10	Seznam obrázků.....	70
11	Seznam tabulek.....	71

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je získání pohledu na sociální zemědělství v České republice a jedné zemi ležící na evropském území.

Konkrétní poznatky pro získání tohoto pohledu byly zjišťovány přímo na sociálních farmách, a to ze strany zde působících aktérů, mezi něž byli zařazeni zde pracující vedoucí pracovníci, sociální pracovníci a nějakým způsobem znevýhodněné osoby s potřebou sociální péče.

Pro získání informací od výše uvedených aktérů byl proveden výzkum ve čtyřech subjektech, ve kterých bylo zjištěno zapojení do konceptu sociálního zemědělství. Ve třech zapojených jihočeských subjektech byl sběr dat získán za pomoci polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů. Ve čtvrtém zahraničním subjektu byla data získána elektronickou formou, a to na základě písemných odpovědí na předem zasláné otázky.

Z hlediska obsahu pokládaných výzkumných otázek bylo záměrem nejprve představení prostředí oslovených sociálních farem a následné zjištění důvodů zapojení se do konceptu sociálního zemědělství, znalost tohoto pojmu, podpora ze strany cizích subjektů, popř. s konceptem spojená pozitiva a negativa. U znevýhodněných osob byly zkoumány především faktory spojené s jejich pracovním uplatněním, vnímaná pozitiva a negativa spojená s pracovním zapojením.

Tato práce není jen pohledem oslovené části obyvatelstva na samotný koncept sociálního zemědělství. Je vypracována také za účelem podpory vnímání a přínosů tohoto konceptu většinovou společností. V neposlední řadě je i možným zdrojem informací pro aktéry, kterými může být ovlivněn a podpořen rozvoj tohoto konceptu. Je možnou inspirací k efektivnějšímu nasměrování pomoci a finančních zdrojů do prostředí, ve kterém žijí znevýhodněné osoby. Zde žijící lokální komunita je nejlépe seznámena s problémy takových osob. Pomoc pak může být cílena v konkrétních podobách s nejlepšími možnými výsledky.

2 Literární rešerše

2.1 Historie zemědělství

Jednou z přirozených a nezbytných potřeb člověka je potrava. Lidé byli od počátků věků nuceni k hledání zdrojů obživy. Než člověk vymyslel způsob, jak zemědělsky vytěžit ze země prostředky k jeho obživě, musely v přípravách na toto umění uplynout tisíceletí (Cancalon, 2020).

Pokud se jedná o pravěkou formu zemědělství, nemůže být zúžena pouze na výskyt a chronologii znaků domestikace rostlin, zvířat a jistě i lidí. Musí být chápána jako celosvětový skokový fenomén ve vývoji lidstva a přírody. Předpoklad jeho počátku je zasazen do období pleistocénu. Na jeho vznik měl vliv krizí paleolitických lovců a sběračů. Zemědělské praktiky byly spojeny s tehdejšími globálními a regionálními změnami klimatických podmínek. Růstem koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře byla podpořena produktivita ekosystémů a rozvoj rostlinných společenstev. Důležité byly též faktory sociální. Začal se rozvíjet fenomén sedentismu, kdy se lidské skupiny začaly usazovat na jednom místě (Beneš, 2018).

Přeměna celého ekologického a sociálního systému v plné zemědělství nebyla dílem nahodilé události, ale byla završením předchozího, tisíce let trvajícího vývoje zemědělského způsobu života (Beneš, 2018).

2.2 Úloha zemědělství

Úloha zemědělství je spojena s existencí civilizace. Dává možnost k využití potenciálu krajiny ve prospěch společnosti (Augsten et al., 2020)

Hlavním cílem je zajištění základních potřeb, jídla, ošacení, ale také např. pěstování plodin, kultivace půdy a chov hospodářských zvířat. Další významnou úlohou zemědělství je zajištění výživy obyvatelstva, a tedy i jeho zdraví. Mnoho produktů zemědělství je dále zpracováváno dle požadavků trhu. Zemědělství se prolíná hospodářským, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním systémem. Se zemědělstvím je spjato mnoho tradic a hodnot, které byly předávány mezi generacemi (Hudcová et al., 2019).

2.3 Funkce zemědělství

Produkční funkce

Za primární funkci zemědělství je označena funkce produkční. Zde je danou prioritou produkce potravin a současně výživa obyvatelstva. Mezi těmito pojmy však není zajištěna přímá úměra. Potraviny s nedostatečnou nutriční hodnotou jsou spojeny s podvýživou.

Mezi důležitou součástí je zahrnuto i životní prostředí, jako výrobní prostředek, popř. zásobárna obnovitelných zdrojů surovin pro průmyslové a energetické využití, neobnovitelných zdrojů surovin a energie nebo jako prostředek k eliminaci negativních externalit výroby.

Mimoprodukční funkce

Mimoprodukční funkce jsou v poslední době přesouvány do popředí. Zatímco dříve byly mimoprodukční funkce plněny pouze mimochodem a zemědělství byla připisována hlavně produkční úloha, nyní jsou považovány za plnohodnotnou součást hospodaření v krajině. Jsou různou měrou prosazovány do činností farem a jsou odvislé na systémech hospodaření, struktuře a zaměření farem.

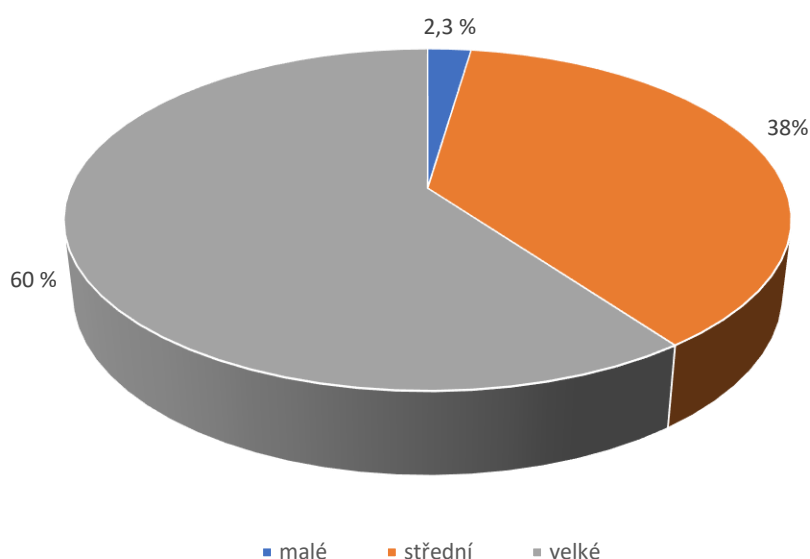
K tomu, aby bylo uplatněno větší prosazování mimoprodukčních funkcí v našem zemědělství a ve venkovském prostoru jsou přijímána opatření a využívány finanční podpory, což je mj. navázáno na aplikace právních norem EU do naší legislativy.

Mezi tyto funkce mohou být zařazeny dále např. estetická a výchovná funkce, které jsou spojené s péčí a údržbou krajiny (Evropská unie a národní kulturní dědictví [online], 2007), kulturní funkce spojená s kognitivním obohacením nebo relaxací (Plieninger et al., 2015), rekreativní a zdravotní funkce, které jsou spojené s volnočasovými aktivitami, relaxací, ozdravnými účinky apod. Další může být jmenována sekuritativní funkce, ta je propojena s diverzitou osídlení. Výše uvedenými funkcemi je podpořena funkce sociální, která je důležitou složkou životní úrovně obyvatel především ve venkovském prostoru (Evropská unie a národní kulturní dědictví [online], 2007).

Sociální funkce byla v zemědělství vlivem intenzifikace v minulosti značně upozaděna (Hudcová et al., 2019). Tento stav, tzn. převaha intenzivního „průmyslového“ zemědělství nadále přetrvává. Právě Česká republika má v EU největší průměrnou výměru farem s více než 134 ha plochy (Alterová, 2009). Rozdělení zemědělských subjektů v České republice dle velikosti obhospodařované plochy je znázorněno v grafu č. 1.

Graf 1: ČR, rozdělení farem dle velikosti obhospodařované půdy

Struktura farem v ČR dle velikosti obhospodařované půdy

(Zdroj dat: Sociální zemědělství v České republice)

Z výše uvedeného grafu je patrné, že velkými farmami je obhospodařována téměř dvouřetinová rozloha zemědělské půdy, zatímco činnost malých farem je zjištěna na zhruba dvouprocentní výměře.

Český venkov je specifický tím, že na něm byl, kvůli kolektivizaci, od 50. do konce 80. let minulého století přerušeno přirozené společenské vývoje a zprůtrhané vazby mezi lidmi. Pro osoby s různými hendikepami, o které se historicky vesnice dokázaly postarat, většinou minulý režim nebyl schopen zajistit adekvátní podmínky pro plnohodnotný život v jim známém prostředí. Snahou a úlohou státu je nacházet způsoby, aby byl tento stav navrácen do normálu (Hudcová et al., 2019).

2.4 Historie sociálního zemědělství

Zemědělství má po celou historii v sobě začleněnou sociální funkci. Pokud se nebudeme zabývat jeho zásadní rolí, tedy získáváním potravy, ale náš pohled bude zaměřen na přínosy pro lidské zdraví a duševní pohodu, pak právě za pomoci sociálního zemědělství je naplňována tato role.

V dřívějších dobách byla připisována dominantní role ve venkovském prostředí především zemědělskému statku, a to až do období průmyslové revoluce. Práci tu nacházeli lidé s různými potřebami. S životem na statku byl provázán i sociální a kulturní život. Během vývoje společnosti v poválečném období však byly přesouvány některé sociálně znevýhodněné skupiny obyvatel do speciálních ústavů mimo pozornost obyvatelstva.

Rozvoj v oblasti sociálního zemědělství byl dán úrovní zemědělství, zdravotnictví, sociálního systému a jiných faktorů na konkrétním území. Např. v Německu jsou datovány první náznaky již počátkem 19. století. Přes pozdější útlum se jeho role dostává opět do popředí díky zájmu obyvatel o původ zemědělských produktů. V Itálii došlo k počátkům v přibližně stejném období, když byly uzavřeny psychiatrické ústavy a zabaven majetek mafiánským organizacím. V 90. letech minulého století byl zaznamenán rozvoj např. ve Slovinsku a před zhruba 15 lety v Nizozemí.

V České republice je sociální zemědělství teprve na počátku. Svou roli v tom hrála i předchozí situace za doby socialismu, kdy byly slučovány jednotlivé farmy do velkých zemědělských družstev. Jeho situace je postupem času zlepšována (Historie sociálního zemědělství. Sociální zemědělství: Portál sociálního zemědělství [online], nedatováno).

V současné době je snahou farmářů, aby byly jejich činnosti diverzifikovány, více zajištěna udržitelnost a zajištěny pracovní síly v období sezónních i mimo sezónních prací. Zde právě mohou být využity výhody sociálního zemědělství. Ve spojení s finančními podporami MZe jsou nastaveny lepší podmínky pro udržitelný způsob hospodaření ve spojení s nabídkou nových pracovních míst na farmách, poskytováním sociálních služeb, nabídkou vzdělávacích aktivit a realizací rozmanitých druhů terapií pro osoby např. se zdravotním a sociálním znevýhodněním (Hudcová et al., 2019).

Je vnímána přidaná hodnota tohoto směru. Sociální zemědělství je dnes vnímáno jako praktická a smysluplná činnost, kde jsou umožněny kontakty se zvířaty, práce na čerstvém vzduchu, ale i možnost přirozeného setkávání se s lidmi mimo systém sociálních služeb či zdravotnictví.

Osvěta sociálního zemědělství je v České republice dlouhodobě podporována Asociací sociálního zemědělství, která částečně vznikla na pozadí setkávání Pracovní komise sociálního zemědělství na Ministerstvu zemědělství (Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis [online]. 2021)

Inspirace je českými farmáři převážně čerpána z dobře fungujících subjektů, a to jak v rámci naší země, tak i v zahraničí (Historie sociálního zemědělství. Sociální zemědělství: Portál sociálního zemědělství [online], nedatováno).

2.5 Sociální zemědělství a Green care

Sociální zemědělství je směr, kde jsou propojeny zemědělské zdroje se sociální činností. Vznik subjektů, jejichž činnost byla přizpůsobena tomuto konceptu, mohl mít následující průběh:

- subjekt činný v zemědělství připojil ke své činnosti sociální složku;
- subjekt činný v sociální oblasti připojil ke svým aktivitám zemědělskou složku.

Mezi důležité cíle sociálního zemědělství jsou zařazeny zejména podpora kvality života jedinců, sociální integrace na venkově, rozvoj venkovských komunit, lokální ekonomiky a rozvoj mimoprodukčních složek zemědělství.

Je provázáno s rozmanitou škálou aktivit na zemědělské farmě, do kterých jsou včleněné osoby, které jsou znevýhodněné pracovní, zdravotně nebo společensky (Sociální zemědělství – sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu, 2021).

Těmto osobám je zde umožněno nalézt pracovní uplatnění (Hudcová et al., 2019).

Zemědělská farma může být v konceptu sociálního zemědělství využita jako základ pro podporu lidského duševního, fyzického zdraví a sociální pohody. Zdravotnictví a sociální služby tak mohou být vhodně nahrazeny potřebnými alternativami v podobě terapií, rehabilitací a pracovního výcviku.

Dobrych výsledků je dosahováno také prací nebo rekreací, kde součástí jsou zvířata, rostliny, les, krajina. Je tak pomoheno např. lidem s psychickými poruchami, poruchami učení, s drogovou anamnézou, problémové mládeži, při syndromu vyhoření a starším lidem. Pokud se nejedná o čistou terapii, může být u takových aktivit sledována podle rozsáhlých zkušeností alespoň určitá terapeutická hodnota (Hassing a Majken, 2006).

Aktivity, které jsou v rámci sociálního zemědělství poskytovány na zemědělské farmě mohou působit terapeuticky nejen ve prospěch cílové skupiny ale také návazně i na životní prostředí a kulturní krajinu (Nicolosi et al., 2021).

Konceptem sociálního zemědělství může být také podpořena činnost drobných farmářů, kteří nemají na zemědělském trhu dobrou pozici. Díky menšímu rozsahu své produkce je snížena jejich schopnost konkurovat větším zemědělským podnikatelům. Zapojením do tohoto konceptu by mohla být situace změněna v jejich prospěch. Jejich činnost by mohla být zaměřena na rozšíření o mimoprodukční aktivity, diverzifikaci produkce a možnost většího zapojení osobního přístupu. Další alternativou, která by mohla být realizována pro zvýšení jejich udržitelnosti by mohla být považována i změna v podobě přestupu na ekologickou formu zemědělství (Hudcová et al., 2019).

Aktivity v sociálním zemědělství jsou mj. úzce propojeny s přírodním prostředím. Přírodní prostředí je bráno jako součást terapeutické péče o znevýhodněné osoby a pozitivně působí jako podpůrný prostředek pro jejich zdraví. Tento druh péče spojený s přírodním prostředím je označen jako Green Care (Kwame et al., 2021).

Počty multifunkčních farem, kde jsou nabízeny služby typu Green Care, mají rostoucí tendenci. Jsou s nimi spojeny velmi podobné pozitivní zkušenosti. Green Care, které je propojené s činností na farmách přispívá k sebeúctě, sociálním dovednostem, rehabilitaci, začlenění, odpovědnosti, fyzickému zdraví a pocitu výkonu smysluplné činnosti. Mezi důležité kvalitativní ukazatele Green Care farem jsou zařazeny faktory, mezi něž patří prostor, klid, užitečná práce, různorodé aktivity, pečovatelské činnosti, práce s rostlinami a zvířaty a ochranné, pečující prostředí rodiny farmáře a sociální komunity (Hassing a Majken, 2006).

2.6 Sociální zemědělství v zahraničí

Z pohledu zahraničních subjektů je sociální zemědělství spojeno se zavedením inovativních činností schopných podporovat konkurenceschopnost výroby a je reakcí na rostoucí potřeby obyvatel z hlediska sociálního, ekonomického a environmentálního za současného poskytování služeb sociálně zdravotních, sociálně profesních, rekreačních a vzdělávacích. Jedná se o inovativní model územního, participativního, relaxačního a komunitního rozvoje, který se zaměřuje na inkluzivní, udržitelnou, spravedlivou a podporující společnost.

Sociální zemědělství je považováno za aktivitu, která je charakteristická využitím zemědělských zdrojů pro realizaci cest sociálně-pracovní integrace, terapii, poskytování služeb pro děti, pro aktivní stárnutí a pro specifické potřeby osob v daném místě. Sociální zemědělství je dobrou kombinací zemědělské produkce se zdravím, ekosystémem a sociálními službami, ale také dobrým příkladem propojení mezi subjekty v daném území, např. zemědělci, pracovníky v sociální oblasti, zdravotnickým personálem, znevýhodněnými osobami, místními komunitami, veřejnými správci (Nicolosi et al., 2021).

Podobné je také stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru, kterým je sociální zemědělství chápáno jako inovativní přístup, který sdružuje dohromady dva koncepty: víceúčelové zemědělství a sociální služby/zdravotní péči na místní úrovni. Přispívá k realizaci zemědělské produkce pro blaho, prosperitu a sociální integraci lidí se zvláštními potřebami.

Ve stanovisku je dále uvedeno, že má-li být sociální zemědělství rozvíjeno v celé Evropě, potřebuje pro to příznivé prostředí, větší zapojení občanské společnosti, rozvoj spolupráce mezi různými oblastmi, např. zdravotnictvím, správou sociálních věcí, zemědělstvím, politikou zaměstnanosti, a to na úrovni evropské, národní, regionální a místní. Sociální zemědělství by mělo být cíleně podporováno ze strany veřejných orgánů, aby byla zajištěna jeho udržitelnost (Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Sociální zemědělství, 2013).

2.7 Různorodost sociálních farem

Aktivita sociálních farem je směřována např. na pěstební činnosti, produkci ovoce, živočišnou výrobu (včetně drobného zvířectva) a s tím spojené produkty. Dále mohou být farmy zapojeny do cestovního ruchu (agroturistika), obchodních aktivit či péče o krajinu. Většinou se jedná o kombinaci více zde prováděných aktivit.

Z hlediska zapojených cílových skupin může být pomoc směřována mezi osoby s různou mírou znevýhodnění i závislostí na pomoci. Za znevýhodnění jsou považovány např. zdravotní problémy, vyloučení ze společnosti, dlouhodobá nezaměstnanost, péče samoživitelů o nezletilé děti, nízká úroveň vzdělání či praxe, vyšší věk apod.

Na výše uvedené cílové skupiny je pak zaměřen koncept sociálního zemědělství. Práce na sociální farmě je vedena s cílem získání pracovních návyků, dovedností a určité míry odpovědnosti za vykonané dílo. Pracovním zapojením je i posilováno povědomí o potřebnosti daných jedinců v rámci pracovního procesu.

Pracovní aktivity jsou konány většinou obdobně jako na běžných farmách. Záleží např. na sezóně, či zaměření farmy (živočišná výroba). Jsou však i výjimky, kdy jsou cílové skupiny zapojeny také ve dnech pracovních volna, v turistické sezóně či nárazově dle potřeby farmářů.

Sociální složka je na farmě vykonávána v některých případech přímo k tomu určeným sociálním pracovníkem. V ostatních případech je tato úloha zastoupena farmáři či jinými osobami, které jsou zaměstnány na farmě. V některých případech je sociální složka vykonávána tzv. „mimoděk“, aniž by si to samotní vykonavatelé připouštěli (Hassink et al., 2001).

2.8 Sociální ekonomika

Sociální ekonomika je úzce spojena se sociální politikou, což je oblast hospodářské politiky, kterou je zmírňována sociální tvrdost, která provází tržní hospodářství a konkurenci. Jde zejména o politiku zaměstnanosti, sociálního pojištění a sociální pomoci ve formě sociálních dávek. Od pasivní sociální politiky, kde jsou vypláceny nárokové dávky, je odlišena aktivní sociální politika. Aktivní sociální politikou je zlepšován sociální statut lidí. Vyžaduje však spolupráci a iniciativu lidí, jímž je pomoc určena (Hindls, 2003).

Koncept sociální ekonomiky

Sociální ekonomika je propojena na vládní politiky zaměstnanosti, soudržnosti a regionálního rozvoje. Ve výše uvedeném propojení jsou prvořadě sledovány sociální efekty ekonomických aktivit obyvatel. Do sociální ekonomiky jsou zařazeny různorodé typy organizací ziskového i neziskového charakteru.

S ohledem na „definici“ sociální ekonomiky mohou být v ČR zapojeny mj. následující organizace:

- sociální družstva;
- charity a diakonie;
- ostatní firmy zaměstnávající pracovníky s horším uplatněním na trhu práce;
- nestátní neziskové organizace poskytující sociální služby.

(Halásková, 2008).

Na evropské úrovni je zaznamenána rostoucí role sociální ekonomiky v tržním hospodářství, vedle kterého paralelně existuje a se kterým je svázána spoluprací. Sociální ekonomikou je zajišťováno, aby hospodářská činnost byla propojena se sociálními potřebami a byla vytvářena skutečná a vzájemná závislost mezi ekonomickými a sociálními otázkami, aby jedny nebyly nadřazeny druhým. Za hlavní cíl není považován rozvoj, dvouciferná ziskovost a zisky, ale příspěvek k obecnému zájmu, sociální soudržnosti a blahobytu naší společnosti. Sociálními podnikateli je tak naplňováno sociální poslání a jako hlavní kritérium pro posuzování sociálního podnikatele je určen dopad tohoto poslání.

Zeměmi, kde je pojem sociální ekonomika široce uznáván jsou Španělsko, Francie, Portugalsko, Belgie a Lucembursko. Zde je pojem sociální ekonomika značně respektován ze strany veřejných orgánů a na akademické a vědecké půdě. První dvě země jsou ceněny nad ostatní – ve Francii byl pojem sociální ekonomika prvotně zaveden a ve Španělsku byl v roce 2011 schválen první vnitrostátní zákon o sociální ekonomice v Evropě (Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union: Executive summary [online], 2017).

2.9 Sociální exkluze a inkluze

Zrod pojmů sociální exkluze a inkluze je spojován s evropským územím a zejména s Francií. V tehdejší podobě byly nejvíce spojovány s chudobou a nedostatkem peněz v čase a byly pokusem, při kterém by byla zavedena pozitivní sociální politika. Tou by byla zajištěno, aby lidé na okraji společnosti a lidé žijící v chudobě měli větší účast na rozhodování, které ovlivňuje jejich životy a zlepšena jejich životní úroveň a celková pohoda (Hunter, 2009).

Sociální exkluze

Sociálně vyloučené osoby jsou vnímány jako osoby, které mají ztížené podmínky pro zapojení se ve společnosti. Někdy jsou označovány jako osoby na okraji společnosti. Tento negativní stav je spojen s horším přístupem v oblasti zapojení se na pracovním trhu, získání zaměstnání, přístupu ke vzdělání a zdravotním službám. Tato situace je provázána se ztrátou sociálních vazeb, ale i ztrátou schopnosti zvládat běžné životní situace. Příčiny tohoto nepříznivého stavu je spojovány s událostmi, jako jsou ztráta zaměstnání, zhoršení zdravotního stavu, rodinné nebo finanční problémy ale např. i s rozdíly mezi domorodými a nepůvodním obyvateli.

Oblastí, která je nejvíce svázána s možným sociálním vyloučením je pracovní trh. Dlouhodobá nezaměstnanost a její důsledky jako např. ztráta sociálních kontaktů, ztráta výdělků či psychické strádání, se negativně podepisují na životech lidí. Dalšími oblastmi, které jsou vnímány jako spouštěcí mechanismy sociálního vyloučení jsou např. snížený intelekt, psychické onemocnění, nízký sociální kapitál či jen malé odhodlání jedinců svoji nevýhodnou situaci řešit.

Sociální inkluze

Sociální inkluze je chápána jako proces opětovného zapojení sociálně vyloučených osob do společnosti, kdy tyto osoby jsou zapojeny do běžného života. Tento proces je založen na spolupráci a snaze jak majoritní společnosti, tak jedinců postižených sociální exkluzí.

Majoritní skupinou a představiteli sociálního státu by měly být zpřístupněné zdroje společnosti. srovnány šance a nabídnuty možnosti k sociálnímu začleňování. Důležitou podmínkou však zůstává, že sociálně vyloučenými jedinci musí být projevena ochota svou situaci řešit. Bez jejich navázané spolupráce nedochází k úspěšnému procesu sociálního začleňování, či může být efekt pouze částečný nebo jen dočasný (Mareš et al., 2008).

Pozitivního vlivu může být dosaženo, pokud bude zapojena zejm. místní komunita a bylo nalezeno konstruktivní řešení pro situaci osob v nepříznivé životní situaci (Hunter, 2009).

Dle ust. §3 zák. č. 108/2006 Sb. je sociální začleňování stanoveno jako proces, kterým je zajištěno, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. Za sociální vyloučení je dle tohoto zákona považováno vyčlenění osob mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace (ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o sociálních službách. In Sbíрка zákonů ČR, 2006).

2.10 Sociální služby

Pojem sociální služba je definován v ust. § 3 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Jedná se o činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení (ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o sociálních službách. In Sbíрка zákonů ČR, 2006).

S touto podporou by měla souviset snaha k delegování co nejvíce pravomocí na tyto osoby z cílové skupiny a zohledněna možnost, aby byly naplněny potřeby těchto osob. Stěžejní je výsledná kvalita života těchto osob, která musí být posuzována ve spolupráci těmito osobami (Matoušek et al., 2005).

V evropských normách je těmto osobám přiznáno právo na dostupná opatření, aby byla zajištěna jejich nezávislost, včlenění se do života společnosti, sociální a pracovní integrace (Luxembourg. Listina základních práv Evropské unie: HLAVA III – ROVNOST, 2016).

Z pohledu MPSV jsou sociální služby aktivitou, díky které je poskytnuta možnost lidem běžně žít. Díky tomu je vybraným klientům, na které je pomoc zaměřena, umožněno získat pracovní uplatnění, vzdělávat se, konat obvyklé činnosti a eliminovat závislost na pomoci druhých. Cíle jsou nastaveny tak, aby těmto jedincům, popř. skupinám obyvatel, byla zvýšena kvalita života a životních podmínek. Za cílové skupiny obyvatelstva jsou považovány většinou zranitelné skupiny obyvatelstva, které jsou zdravotně či fyzicky znevýhodněné, osoby ohrožené chudobou, které se mohou nebo ocitají na okraji společnosti.

Sociální služby jsou poskytovány pro výše uvedené skupiny obyvatelstva, aby bylo dosaženo těchto cílů:

- zachována lidská důstojnost;
- naplňovány důležité potřeby;
- rozvíjeny jejich schopnosti;
- udržena nebo rozvíjena soběstačnost;
- poskytovány adekvátní potřebné služby.

(Ministerstvo práce a sociálních věcí: Sociální služby [online]. nedatováno).

Sociální služby jsou dle zákona o sociálních službách rozděleny mj. na druhy a formy a dále jsou zde popsána zařízení pro jejich poskytování. Jednou z forem sociální péče jsou terénní služby, které jsou chápány jako služby poskytované osobám v jejich přirozeném sociálním prostředí. Prostřednictvím této formy je možné také realizovat myšlenku sociálního zemědělství.

Dále je zde uvedeno, že sociální služby lze poskytovat jen na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb a toto oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci. Registr poskytovatelů sociálních služeb je veden krajským úřadem.

Dalším pojmem, který je v zákoně vymezen, jsou standardy kvality sociálních služeb. Jedná se o soubor kritérií, jejichž prostřednictvím je definována úroveň kvality poskytování sociálních služeb v oblasti personálního a provozního zabezpečení sociálních služeb a v oblasti vztahů mezi poskytovatelem a definovanými osobami.

Za pracovníka v sociálních službách je dle zákonné normy považován ten, jímž jsou vykonávány zejm. základní výchovná nepedagogická činnost spočívající v prohlubování a upevňování základních hygienických a společenských návyků, působení na vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní aktivity, provádění volnočasových aktivit zaměřených na rozvíjení osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností formou výtvarné, hudební a pohybové výchovy, zabezpečování zájmové a kulturní činnosti (ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o sociálních službách. In Sbíрка zákonů ČR, 2006).

Podle zahraničních zkušeností je vhodné, aby byla v oblasti sociálních služeb zavedena určitá míra decentralizace na úroveň místních samospráv. Tento směr je provázen zlepšením přístupu k veřejným službám a velkému přínosu pro cílové skupiny. Tímto přístupem byla nejen zlepšena úroveň potřebných informací potřebných k přesnějšímu zacílení alokovaných zdrojů, ale také zefektivněny veřejné výdaje do oblasti sociálních služeb (Faguet a Sánchez, 2014).

Sociální služby a pohled na způsob, jakým by měly být poskytovány, měly svůj historický vývoj. Příkladem jsou milfordské konference konané ve třetím desetiletí minulého století, kde byla snaha o nalezení společné metody k realizaci sociálních prací. Proti sobě stály skupiny účastníků, kdy jednou byla zastávána specializace a získání dovedností v oboru a druhou pak obhajována sociální práce s obecnými znalostmi a dovednostmi. V tehdejší

době bylo přijato kompromisní řešení, které bylo usazeno někde mezi oběma názorovými proudy (Ramsay, 2003).

2.11 Hlavní aktéři sociálního zemědělství

Ohrožené cílové skupiny

Mezi klienty, které mohou být považovány za cílové skupiny sociálního zemědělství mohou být zařazeni např. lidé ohrožení určitou formou diskriminace. Tato diskriminace může být spatřována např. v sociálním vyloučení, platové nerovnováze, etnické příslušnosti. Klienti, kteří jsou postaveni před nějakou formou diskriminace jí většinou neumí účelně čelit

Mladí lidé do 24 let jsou skupinou, která je znevýhodněna zejména na trhu práce. Jsou jim nabízeny úvazky na dobu určitou, částečné úvazky, kde lidé ztrácejí existenční jistoty, možnost získání praxe a bortí se jim představy jejich další životní dráhy. Situace této skupiny spojená s nezaměstnaností a s výše popsanými jevy byla jako nejmarkantnější spatřována v období hospodářských krizí.

Zdravotně postižené osoby (OZP) v produktivním věku, kterými je pobírán invalidní důchod, jsou značně znevýhodněny na otevřeném trhu práce. Dle různých zdrojů je zaměstnána pouze cca jedna třetina této cílové skupiny. Úměrně s rozsahem zdravotního postižení je spojena výše nezaměstnanosti.

Mladé ženy a ženy s dětmi jsou další skupinou, která je určitým způsobem znevýhodněna. Nedostupnost úvazků, které jsou uzpůsobeny této skupině, jako např. částečné či flexibilní úvazky, nedostatek možností umístění dětí do předškolních zařízení, přerušení profesní kariéry žen vlivem rodičovské dovolené a ztráta kontaktu s okolím jsou spojeny s negativními důsledky, mezi něž patří obtíže při návratu na pracovní trh, osobní rozvoj atp. Obecně vůbec není doceněna role rodičovství a stále platí, že rodiny s dětmi se oproti bezdětným ocitají v relativní chudobě. Dále není zohledněna role žen jako vyvažující faktor v kolektivu, doceněn jejich přínos pro porozumění potřeb zákazníků či přínos pro firemní kulturu.

Věková skupina 50+ je spojována s nárůstem zdravotních obtíží, předsudkem nižší výkonnosti a přizpůsobivosti měnícímu se prostředí. Případné delší nezaměstnanosti těchto osob jsou pak připisovány vlivu na možnost nalezení nového pracovního uplatnění nebo např. vlivu na nižší výplatu dávek starobních důchodů. Podpora této skupiny musí být brána v úvahu také v souvislosti s vývojem demografické situace, kdy bude podíl této skupiny na práceschopném obyvatelstvu narůstat a posouvána hranice pro odchod do starobního důchodu (Hněvkovský, Maděra, nedatováno).

Mezi další možné aktéry, na něž je zaměřena podpora spojená se sociálním zemědělstvím, patří níže uvedené skupiny.

Lidé s intelektuálním omezením. Jedná se o jedince s nízkou úrovní inteligence a návazně spojenými problémy s chováním.

Lidé s psychickými problémy. Jedná se o jedince, u kterých je shledána potřeba alespoň dočasné podpory pro další možné zapojení se ve společnosti.

Lidé s fyzickým omezením, popř. v kombinaci s jinými omezeními.

Lidé, kterými je vykonávána péče o osoby, jež jsou na pomoci s různou mírou závislé.

Lidé propuštění z nápravných vězeňských zařízení. Jedná se o jedince, kterým byly dočasně zamezeny sociální vazby a omezen přístup na pracovní trh. Těmto osobám je po propuštění omezen přístup na některé pracovní pozice z důvodu záznamů v rejstříku trestů. Je zde potřeba podpory při začlenění se do společnosti, určitá podpora vedení (Hassink et al., 2001).

Tato funkce zpětné integrace do společnosti je zajišťována přes Probační a mediační službu (Probační a mediační služba [online], nedatováno).

Mladí lidé, kteří byli umístěni do výchovných zařízení, kterým je potřebná podpora při vstupu na pracovní trh.

Mladí lidé, u kterých byla diagnostikována potřeba vzdělání v zařízeních pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami, a to s intelektuálním omezením či odlišným vzorcem chování.

Lidé v předdůchodovém věku, kteří trpí nějakou formou demence.

Lidé dlouhodobě nezaměstnaní, kterým se snižují možnosti na uplatnění na pracovním trhu. V podmínkách ČR jsou pod touto skupinou začleněné osoby s dobou evidence na úřadu práce delší než 1 rok. Tato situace je s nepříznivým ovlivněním jejich profesních dovedností, psychiky, finančních možností aj (Hassink et al., 2001).

Osoby pečující o malé děti, kterými je zabezpečena péče o děti do 10 let věku. Tato činnost je spojena s negativem v podobě horšího přístupu k pracovnímu uplatnění.

Neaktivní osoby, za které jsou považovány osoby, které nejsou vedeny v evidenci úřadu práce a ani nejsou zaměstnané (Hudcová et al., 2019).

Tabulka 1: Přehled přínosů SZ pro uživatele služeb

Přehled přínosů sociálního zemědělství pro uživatele služeb		
Účinky na fyzické zdraví	Účinky na duševní zdraví	Sociální efekty
více fyzické síly	zvýšení sebevědomí	lepší sociální interakce
lepší chuť k jídlu	zvýšení sebeúcty	více sociálních kontaktů
rozvoj dovedností	nadšení	více sociálních dovedností
lepší využití energie	zvýšení sebeuvědomění	více nezávislosti
lepší používání smyslů	zvýšení odpovědnosti	zaměstnanost

(Zdroj: Hassing et al., 2009).

Zemědělci – farmáři

Zemědělským podnikatelem podle ust. §2e zákona č. 252/1997 Sb. o zemědělství je fyzická nebo právnická osoba, kterou je provozována zemědělská výroba jako soustavná a samostatná činnost vlastním jménem, na vlastní odpovědnost a za účelem dosažení zisku (ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o zemědělství. In Sbíрка zákonů ČR., 1997).

V případě sociálního zemědělství je místem podnikání zemědělského podnikatele sociální farma. Ta je subjektem, kde jsou vykonávány zemědělské činnosti ve spojení se sociální péčí. Jsou zde poskytovány pracovní příležitosti lidem, kterým má být věnována podpora, péče, individuální přístup či vedení. Lidem je přidělována práce podle jejich individuálních potřeb a možností, ale také dle možností samotné farmy a farmáře. Může být zvolena forma integračního zaměstnávání, terapie nebo např. dobrovolnické a vzdělávací aktivity. Sociální péče je velmi často zabezpečena samotným farmářem, v některých případech musí být tato péče založena na spolupráci s lékařem, odborníkem či sociální službou.

Před vstupem do sociálního zemědělství musí být farmářem zváženy mnohé faktory, které jsou s tímto druhem aktivit spojeny. Jeho snaha musí být spjata s motivací (Hassink et al., 2001).

Motivace k založení sociální farmy pramení nejspíše z faktu, že člověk je nastaven jako tvor žijící v komunitách. U některých jedinců je jejich život spojen se silnějšími vazbami na kvalitu života v těchto komunitách (Williams, 1910).

Snahou těchto jedinců, v tomto případě farmářů v sociálním zemědělství, je pak aktivita, při které je potlačována lhostejnost k životům lidí žijících v blízkém okolí a posilována solidarita k osobám, u kterých je nutná podpora a péče.

Farmář musí mít ujasněny některé důležité aspekty, mj. zda může být sociální péče zajištěna z řad vlastních zaměstnanců nebo zda je nutná pomoc externího subjektu. Dále musí být uvažována vyšší časová náročnost konaných činností. Dalším faktorem je i finanční stránka, aby byla zachována udržitelnost farmy. V některých případech je právě vstup do sociálního zemědělství spojen s příjmem, na kterém je ekonomické přežití farem závislé. Se změnou jsou spjaté i otázky dodatečných investic, aby mohla být cílová skupina osob vyžadujících péči ideálně celoročně zapojena (Hassink et al., 2001).

Možné typy propojení farem a sociální péče

Sociální farmy mohou být provozovány v nepřeberném množství podob a s různou mírou intenzity poskytování sociální péče. Za základní druhy jsou považovány farmy:

- orientované na péči;
- orientované na práci (vyšší možnost integrace cílových skupin na otevřený trh práce);
- zaměřené na vzdělávání/pedagogiku.

Níže je uvedeno několik možných příkladů podob sociálních farem:

- Dobrovolnická práce na farmě spojená s relaxací. Minimální finanční a časová zátěž.
- Farma, která je zaměřena převážně na zemědělskou činnost, kde je do prací zapojen malý počet aktérů z cílových skupin po celý rok. Tato forma je nenáročná na změny a investice.
- Farma, která je zaměřena na zemědělskou činnost s malou pobočkou zabývající se kombinací zemědělské činnosti, chovem drobných domácích zvířat, zahradnických činností nebo zpracováním prvovýroby v hotové výrobky a sociální péče. Aktéři z podporovaných cílových skupin jsou pod odborným dohledem a vedením konkrétní osoby z farmářovy rodiny. Stěžejní činnosti tak nejsou časově zatíženy aktivitou z oboru sociálního zemědělství.
- Farma s úpravou provozů a zázemí pro potřeby aktérů z podporovaných cílových skupin v sociálním zemědělství. Úpravy jsou spojeny s vyšší potřebou investic. Prioritou však nadále zůstává zemědělská výroba. Sociální péče je zabezpečena odborným pečovatelem nebo externí sociální službou. Příjmy z hlavní produkce a příjmy z produkce od podporovaných aktérů jsou ve zhruba stejné výši.
- Společnost, ve které je podporovaným aktérům prioritně věnována sociální péče a zemědělská produkce na farmě je přizpůsobena této péči. Aktivity jsou tomu různorodě přizpůsobeny. Snahou je, aby byl produkován komerční produkt. Odborné vedení a sociální vedení je zakomponována do aktivit, popř. komunitní prostor a uzpůsobené zázemí. Financování je zabezpečeno převážně příjmy ze sociální péče, vedlejším zdrojem jsou příjmy ze zemědělské činnosti.
- Farma je pouze součástí sociálního podniku a je závislým subjektem. Prioritním zaměřením je sociální péče o podporované aktéry z cílových skupin, čemuž jsou přizpůsobeny provozy i zázemí. Financování je dominantně zabezpečeno příjmy ze sociální péče (Hassink et al., 2001).
- Farma, kde je činnost zaměřena na vzdělávání a pedagogiku. Aktivity mohou být propojeny se vzdělávacími programy např. pro děti základních škol. Účelem je získání povědomí o životě na farmě, zdravém stravování, zdravém životním stylu nebo

o kontaktu s přírodou. Dále zde mohou být praktikovány programy pro osoby s poruchami učení nebo se sociálním začleňováním (Hassing et al., 2009).

2.12 Ostatní zapojení aktéři

Registrovaný poskytovatel sociálních služeb

Poskytovateli sociálních služeb jsou při splnění podmínek dle ustanovení § 6 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu nebo státní příspěvkové organizace, které jsou právnickými osobami.

Sociální podnik

Pod pojmem sociální podnik je představována organizace, u které je mezi jejími členy očekáváno chování směřující ke stanovenému cíli (Definition and Characteristics of Organization [online]. 2014).

Jedná se o právnickou osobu, která je založena na základě iniciativy určité skupiny občanů. U této organizace by měly být splněny mj. následující předpoklady:

- Veřejné prospěšný cíl – tento cíl je uveden v zakládacích dokumentech organizace. Cíl je dosahován za pomoci veřejně prospěšných aktivit.
- Sociální prospěch – sociální prospěch je vztažen k určité cílové skupině. Musí být stanoveny potřeby takové skupiny.
- Demokratické rozhodování – účast a možnosti zapojení zaměstnanců a členů organizace do jejího chodu, informace o plnění aktivit a hospodářském výsledku.
- Inovativní přístupy – v organizaci by měly být zavedeny inovativní postupy ke zvyšování pozitivního sociálního, popř. environmentálního dopadu. Dále by měly být realizovány vzdělávací aktivity vedoucí k inovacím.
- Ekonomický prospěch – více než polovina dosaženého zisku z ekonomické aktivity by měla být použita (reinvestována) pro plnění cílů organizace, pro její další činnost a rozvoj.
- Nezávislost řízení – vedení organizace by mělo být odděleno od zakladatele. Organizace by měla mít stanovenou organizační strukturu. Vedení organizace by měla být známa případná ekonomická rizika v souvislosti s činností organizace.
- Environmentální prospěch – organizací by měl být zajištěn environmentálně šetrný provoz a produkci
- Místní prospěch – snaha o zapojení místních stakeholderů (mj. i veřejné správy a jiných organizací v území). Organizace by měla být zaměřena na řešení místních potřeb, zapojení místních cílových skupin a eliminaci lokálních problémů.

(Sociální podnikání: Přehled rozpoznávacích indikátorů pro sociální podniky. České sociální podnikání [online], nedatováno).

Sociální pracovník

Sociální pracovníky je zajištěn většinou přímý kontakt na ohrožené skupiny obyvatel. Náplní jejich práce je vyhodnocení potřeb konkrétních lidí, stanovení formy možné asistence a případné úpravy vlivu na základě reálných zkušeností. Sociální pracovníci mohou být i spolupracující podporou různých aktérů, kteří se dostávají do styku se sociálně

znevýhodněnými skupinami. Mohou být prostředníky mezi skupinami a např. zdravotníky či zaměstnavateli. V některých případech není jejich přítomnost potřebná a jejich působení je plně nahrazeno právě zaměstnavateli v sektoru sociálního zemědělství.

Realizátor projektů ESIF

Prostřednictvím Evropských strukturálních a investičních fondů (dále také „ESIF“) je podporován hospodářský růst členských zemí, zlepšována vzdělanost jejich obyvatel a snižovány sociální nerovnosti (Evropské strukturální a investiční fondy [online], nedatováno).

Mezi evropské strukturální a investiční fondy patří:

- Evropský fond pro regionální rozvoj (EFRR) – podpora vyváženého rozvoje v jednotlivých regionech.
- Evropský sociální fond (ESF) - podpora zaměstnanosti a investic do lidského kapitálu.
- Fond soudržnosti (FS) – podpora v oblastech dopravy a ochrany životního prostředí.
- Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EZFRV) - řešení konkrétních problémů venkovských oblastí.
- Evropský námořní a rybářský fond (EMFF), který – udržitelnost rybolovu a životní podmínky v pobřežních oblastech.

Tyto fondy spravují členské země na základě vypracované dohody s Evropskou komisí. Vznikají tzv. dohody o partnerství, v kterých je stanoveno použití finančních prostředků na dané období, a to prostřednictvím investičních programů. Tím jsou prostředky nasměrovány do jednotlivých regionů a konkrétních projektů (Evropské strukturální a investiční fondy [online], nedatováno).

Strategie regionálního rozvoje

Strategií regionálního rozvoje (dále také „SRR“) jsou stanoveny tematické oblasti územně specifického přístupu (územní dimenze).

Ke stanovení tematických oblastí umožňujících zacílení prostředků z fondů ESIF (v čase a prostoru) je zřízen institut s názvem Národní stálá konference (dále také „NSK“). Díky NSK je dosahována vazba jednotlivých aktérů na celostátní (ministerstva) až lokální úrovni. Společným úsilím těchto aktérů jsou vytvořena opatření reagující na potenciál a specifika regionů a tato jsou zahrnuta do akčních plánů SRR a následně do operačních programů jednotlivých řídicích orgánů (ministerstev) spolu s alokacemi finančních prostředků. Vytvořeny jsou i finanční alokace pro města (ITI) a venkova (CLLD). (Územní dimenze: Jak pomáháme? Ministerstvo pro místní rozvoj [online], nedatováno).

Programy vycházející z fondů ESIF vč. alokací finančních prostředků v programovém období 2014-2020 jsou uvedeny v následující tabulce.

Obrázek 1: Zdroj financování pro programy v ČR

EVROPSKÉ STRUKTURÁLNÍ A INVESTIČNÍ FONDY V ČR

CÍL I: INVESTICE PRO RŮST A ZAMĚSTNANOST	
Operační program Doprava (OP D)	4,6 mld. EUR
Integrovaný regionální operační program (IROP)	4,6 mld. EUR
Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost (OP PIK)	4,3 mld. EUR
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV)	2,7 mld. EUR
Operační program Životní prostředí (OP ŽP)	2,6 mld. EUR
Program rozvoje venkova (PRV)	2,3 mld. EUR
Operační program Zaměstnanost (OP Z)	2,1 mld. EUR
Operační program Praha – pól růstu ČR (OP PPR)	0,2 mld. EUR
Operační program Technická pomoc (OP TP)	0,2 mld. EUR
Operační program Rybářství (OP R)	0,03 mld. EUR
CELKEM 23,9 mld. EUR pro ČR	

CÍL II: EVROPSKÁ ÚZEMNÍ SPOLUPRÁCE		
Programy přeshraniční spolupráce	ČR – Polsko	226 mil. EUR
	ČR – Sasko	157 mil. EUR
	ČR – Bavorsko	103 mil. EUR
	ČR – Rakousko	97 mil. EUR
	ČR – Slovensko	90 mil. EUR
Programy nadnárodní spolupráce	INTERREG CENTRAL EUROPE	246 mil. EUR
	INTERREG DANUBE	221 mil. EUR
Programy meziregionální spolupráce	INTERREG EUROPE	359 mil. EUR
	URBACT III	74 mil. EUR
	ESPON 2020	41 mil. EUR
	INTERACT III	39 mil. EUR
CELKEM 1,6 mld. EUR pro ČR a další členské státy zapojené společně s ČR do 11 výše uvedených programů Evropské územní spolupráce		

(Zdroj: MMR, *Abeceda fondů EU 2014–2020 [online]*, nedatováno).

Stát

Státní politika zaměstnanosti je uplatňována státem v souladu se zákonem č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti v platném znění (dále také „zákon o zaměstnanosti“). Mezi její aktivity patří dle výše uvedeného zákona mj. i „opatření pro zaměstnávání fyzických osob se zdravotním postižením a dalších skupin fyzických osob, které mají ztížené postavení na trhu práce“ a dále i „uplatňování aktivní politiky zaměstnanosti“.

V ust. § 2 odst. 2 zákona o zaměstnanosti je stanoveno, že „Státní politiku zaměstnanosti vytváří stát a podílejí se na ní další subjekty činné na trhu práce, zejména zaměstnavatelé a odborové organizace; při provádění státní politiky zaměstnanosti spolupracuje stát s dalšími subjekty činnými na trhu práce, zejména s územními samosprávnými celky, profesními organizacemi, sdruženími osob se zdravotním postižením a organizacemi zaměstnavatelů.“

V ust. § 3 téhož zákona je uvedeno, že:

„Státní správu v oblasti státní politiky zaměstnanosti v České republice vykonávají

- a) Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen "ministerstvo"),
- b) Úřad práce České republiky.“ (dále také „úřad“).

Státem je dále např. podporován sektor sociálního podnikání též úpravou legislativy v oblasti veřejných zakázek. Jedná se o tzv. společensky odpovědné zadávání veřejných zakázek. Smyslem tohoto směru je pozitivní společenský dopad prostřednictvím veřejných zadavatelů. Soutěže tak nejsou hodnoceny dle kritéria nejnižší nabídkové ceny. Je zde zohledněn princip sociálního začleňování, rovnosti, spravedlivého a inkluzivního zaměstnávání (Oznámení Komise: „Sociální nakupování – Průvodce zohledňováním sociálních hledisek při zadávání veřejných zakázek, 2021).

Úřad práce

Podle § 7 zákona č. 435/3004 Sb., o zaměstnanosti (dále také „zák. Z“) je úřad práce spolupracujícím subjektem v sektoru státní politiky zaměstnanosti. V případě potřeby jsou k tomuto účelu vytvářeny i poradní sbory, kde jsou zapojeny např. zástupci odborových organizací, organizací zaměstnavatelů, územně samosprávných celků, organizací zdravotně

postižených. Poradními sbory jsou navrhovány mj. programy rekvalifikací nebo opatření na podporu rovných příležitostí osob uplatňujících právo na zaměstnání.

V rámci výše uvedeného zákona je podporována zaměstnanost osob se zdravotním postižením (§ 67 zák. Z), pokud byl tento stav potvrzen orgánem sociálního zabezpečení. Tyto osoby mají také právo na tzv. pracovní rehabilitaci, jejíž účelem je za přispění úřadu možnost získání a udržení vhodného zaměstnání (§ 69 zák. Z.).

V § 75 zák. Z jsou uvedeny informace k vytvoření pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením. Jedná se o závazek mezi zaměstnavatelem a úřadem, kdy výše uvedenou osobou musí být místo obsazeno alespoň 3 roky. Úřad se podílí na vytvoření takového pracovního místa finančním příspěvkem. Zároveň může financovat i provozní náklady (§ 76 zák. Z).

V 5.části zák. Z je vysvětlen pojem aktivní politika zaměstnanosti (dále také „APZ“), pomocí jejíž opatření a nástrojů má být dosaženo maximální míry zaměstnanosti. V této politice se aktivně podílejí ministerstvo i úřad. Mezi jednotlivé nástroje, na něž mohou být poskytovány příspěvky, patří mj. (§ 104 zák. Z.):

- veřejně prospěšné práce (§ 112 zák. Z) pro potřeby obcí, státních nebo obecně prospěšných společností, kdy takové umístění uchazečů je časově limitováno;
- společensky účelná pracovní místa (§ 113 zák. Z) obsazovaná uchazeči, kterým je možné zajistit pracovní uplatnění pouze tímto způsobem. Jedná se o dohodu úřadu a zaměstnavatele, ale je umožněna i dohoda úřadu a uchazeče v roli osoby samostatně výdělečně činné;
- příspěvek na zapracování (§ 116 zák. Z) pro osobu, které je krajskou pobočkou úřadu věnována tzv. zvýšená péče.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

Jedním z aktérů, který je zapojen do pomoci integračnímu zaměstnávání v sociálním zemědělství je Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále také „MPSV“). Za tím účelem jsou zřízena v oblastech NUTS II konzultační a poradenská pracoviště. Zde může být zájemce mj. seznámen s principy sociálního podnikání, založením sociálního podniku, specifiky zaměstnávání osob se znevýhodněním, dalšími užitečnými kontakty v území atp. Dále je např. zajištěna možnost stáží v subjektech se zaměřením na sociální podnikání za účelem přenosu reálných informací o jejich fungování (České sociální podnikání: Poradenství. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online], nedatováno).

Operační program zaměstnanost

V rámci Operačního programu Zaměstnanost (dále také „OPZ“) jsou vyhlašovány výzvy k realizaci projektů a studií, které jsou podporou sociálnímu zemědělství. Mezi ně patří např. projekt s názvem „Rozvoj sociálního zemědělství v ČR“, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_023/0001117. Realizátorem tohoto projektu bylo Centrum pro komunitní Práci Jižní Čechy. Výstupem je návodná metodika pro poskytovatele zejm. sociálních služeb vedoucí k rozvoji sociálního zemědělství (Hudcová et al., 2018).

Dále jsou z OPZ poskytovány podpory na pracovní uplatnění osob znevýhodněných na trhu práce např. formou přímého zapojení do činností farmy.

OPZ jsou též podporovány rekvalifikační kurzy za účelem zvýšení zaměstnanosti (v souladu se zákonem č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti) (České sociální podnikání: Poradenství. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online], nedatováno).

Na OPZ navazuje v novém programovém období Operační program Zaměstnanost plus (dále také „OPZ+“) s předběžnou dispozicí zhruba 49 mld. Kč. Z OPZ+ budou podporovány sociální služby, sociální podnikání a sociální začleňování osob ohrožených vyloučením nebo vyloučených z trhu práce a společnosti. V některých oblastech je návaznost na cíle v rámci OP Jan Amos Komenský (dále také „OP JAK“) a IROP. Předpoklad finálního schválení OPZ+ Evropskou komisí je v první půli roku 2022 (Programové období 2021-2027: Operační program Zaměstnanost plus 2021-2027. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost: Programy [online], 2021).

Tabulka 2: OPZ, OPZ+

(Zdroj: Programové období 2021-2027: Operační program Zaměstnanost plus 2021-2027. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost: Programy [online], 2021).

Centrum pro komunitní práci

Subjektem, kterým je v daném území zajišťována pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením a osobám sociálně vyloučeným, je Centrum pro komunitní práci (dále také „CpKP“). Jedná se o organizaci, kterou je podporován rozvoj sociálních služeb. CpKP jsou sledovány příčiny problémů výše uvedených skupin obyvatel a monitorována či navazována možnost spolupráce se sociálními pracovníky, odborníky a institucemi mimo oblast sociálních služeb (Senioři a lidé se zdravotním postižením v ORP Hořovice: Publikace. Centrum pro komunitní práci [online], 2019).

Místní akční skupiny

Místní akční skupiny (dále také „MAS“) jsou právnické osoby, jejichž činnost vychází ze spolupráce obcí (svazků obcí), soukromých podnikatelských subjektů, neziskových organizací i soukromých fyzických osob. Jejich prací dochází k rozvoji venkova, zemědělství a čerpání finančních podpor z národních a evropských zdrojů pro dané území. Smyslem jejich činnosti je zlepšení kvality života a životního prostředí v dané lokalitě. Ve spolupráci s OPZ mohou MAS podporovat integraci osob znevýhodněných na trhu práce, a to prostřednictvím vlastních výzev, do kterých jsou projekty z území předkládány. Jejich cílem je řešení

problémů nezaměstnanosti a sociálního začleňování ve venkovských oblastech. Výhodou těchto lokálních aktérů je znalost potřeb a problémů daného území a zacílení podpor tímto směrem. Podpora tohoto druhu je však podmíněna zahrnutím těchto potřeb v území do Strategie komunitně vedeného místního rozvoje (dále také „SCLLD“). V programovém období 2014–2020 byla alokace na projekty s tímto zaměřením ve výši zhruba 1,8 mld. Kč. (České sociální podnikání: OP Zaměstnanost – Výzva pro MAS na podporu strategií komunitně vedeného místního rozvoje. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online], 2017).

Nadace a nadační fondy

Dalším aktérem pomoci v sektoru sociálního zemědělství mohou být např. nadace, které zpravidla posuzují žádost o příspěvek a rozhodují o nejvhodnějším zacílení své podpory, ke které patří mj. sociální péče, podpora osob s handicapem nebo podpora vzdělání (Podmínky veřejného grantového řízení Podpora regionů. Nadace ČEZ: Podporujeme vaši energii [online], 2021):

Integrovaný regionální operační program

Sociální podnikání bylo též podpořeno v Integrovaném regionálním operačním programu (dále také „IROP“) v minulém programovém období. Záměrem poskytovatele dotace byly podpory dosavadních i nových podnikatelských aktivit v oblasti sociálního podnikání. V programovém období 2021–2027 není uvažováno o podpoře tohoto druhu podnikání. Záměrem je podpora vzniku pracovních míst v cestovním ruchu, ale pro jiné typy žadatelů (mimo oblast zemědělského podnikání). Na některé cíle je však navázána podpora např. z OPZ+ (Integrovaný regionální operační program 2021–2027. EVROPSKÁ UNIE, Evropský fond pro regionální rozvoj, Integrovaný regionální operační program: IROP 2021-2027, Obecné informace, Programový dokument IROP 2021-2027 [online], 2021).

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond (dále také „PGRLF“) poskytuje mj. úvěry, dotace na úroky u úvěrů, záruky, podpory pojištění, finanční prostředky ke snížení jistin úvěrů atp., a to zejména se zaměřením na oblast zemědělství (prvovýroba, zpracování) a lesního hospodářství.

U PGRLF byl spuštěn program Sociální zemědělství. Je zaměřen na poskytnutí investičních a provozních úvěrů na podporu zemědělské prvovýroby, kde jsou na farmách zaměstnány zdravotně postižené osoby definované – viz zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Dále byla jeho činnost zaměřena na informování o příkladech dobré praxe v oblasti sociálního zemědělství. Cílem byla výměna informací a možností mezi aktéry zapojenými v této oblasti (PODPŮRNÝ A GARANČNÍ ROLNICKÝ A LESNICKÝ FOND (PGRLF). SZIF: SZIF POSKYTUJE [online], nedatováno).

Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost

Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost (dále také „OP PIK“) byl ve svých výzvách otevřen předkládání projektových záměrů i sociálním podnikatelům (České sociální podnikání: Financování. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online], nedatováno).

Jeho přímým nástupcem je v novém programovém období Operační program Technologie a aplikace pro konkurenceschopnost (dále také „OP TAK“).

Krajská a místní samospráva

Jihočeský kraj je jedním z aktérů, díky kterému jsou dlouhodobě podporovány sítě služeb pro osoby tělesně postižené (mj. sociální rehabilitace, sociálně terapeutické dílny). Podporou je těmto osobám umožněno zvýšit své kompetence a některým dokonce i případné zapojení na chráněný či otevřený trh práce. Dále jsou podporovány služby např. pro osoby, které jsou v nepříznivé sociální situaci nebo jim tento stav hrozí. Podpora je také možnou obranou těchto osob před stavem sociálního vyloučení či možným vyřešením situace, kdy se obyvatelé do stavu sociálního vyloučení již dostali (KRAJ JIHOČESKÝ: Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Jihočeském kraji 2019-2021 [akt. 2019]. DATABÁZE STRATEGIÍ: PORTÁL STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ V ČR [online], 2019).

Příkladem jednoho z nedávných krajských dotačních titulů, který je zaměřen na podporu sociálního začleňování osob ohrožených sociálním vyloučením je dotační titul uvedený v Programu rozvoje Jihočeského kraje s názvem opatření „Podpora sociálního začleňování osob ohrožených sociálním vyloučením na území Jihočeského kraje (Programové dotace Jihočeského kraje: Tabulka – dotační programy Jčk 2022. Jihočeský kraj: Dotace, fondy EU [online], 2021).“

Na krajský úřad jsou také podávány žádosti o registraci sociálních služeb a krajský úřad o žádostech rozhoduje. Přehled o síti sociálních služeb a jejich popis je uveden v Registru poskytovatelů sociálních služeb. Sociální služby jsou pak poskytovány ve spolupráci s místními aktéry, kteří nejlépe znají potřeby osob a specifika v dané oblasti – vychází z tzv. komunitního plánování sociálních služeb (Sociální portál Jihočeského kraje: Plánování sociálních služeb – místní úroveň. Jihočeský kraj [online], nedatováno).

Místními aktéry jsou míněny jak osoby, kterými jsou sociální služby využívány, a dále neziskové organizace, organizace zřizované obcemi či krajem a subjekty odpovědné za zajištění sociálních služeb (kraj, obce) (Komunitní plánování sociálních služeb. PRACHATICE, oficiální web města [online], 2017).

Banky

Podpora sociálním podnikům je poskytována i ze strany některých bankovních ústavů. Např. ze strany Českomoravské záruční a rozvojové banky, která ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí podporuje projekty investičního charakteru a za určitých podmínek hradí i provozní výdaje mj. i v případě zemědělských podnikatelů (AKTUALITY: BANKA NABÍZÍ SOCIÁLNÍM PODNIKŮM I BEZÚROČNÉ PROVOZNÍ FINANCOVÁNÍ [online], 2020).

Dalším z aktérů je např. ČSOB, kterou je skrze grantový program určený sociálním podnikům každoročně pomoheno sektoru sociálního podnikání. V roce 2021 bylo vybráno několik subjektů s aktivitami blízkými sociálnímu zemědělství. Konkrétně byl vybrán projekt zaměřený na zpracování zemědělských produktů nebo projekt s požadavkem na pořízení travního traktoru k údržbě pozemků (ČSOB Grantový program Start it social 2021: Představení vítězných projektů. ČSOB: ČSOB Grantový program určený sociálním podnikům [online], 2021).

Ministerstvo zemědělství

Na stránkách Ministerstva zemědělství (dále také „MZe“) je popsán koncept sociálního zemědělství a záměr jeho podpory. Pro tento účel byla mj. zřízena Pracovní komise sociálního zemědělství, která je zaměřena na podporu a rozvoj této specifické oblasti, předávání informací, tvorbu metodik pro jeho rozšíření, vzdělávání zúčastněných stakeholderů, pořádání exkurzí nebo výměnu zkušeností se zahraničními subjekty.

MZe jsou prioritně vyhlašovány podpory aktivním zemědělským podnikatelům s evidovanou zemědělskou půdou v registru.

Program rozvoje venkova

V Programu rozvoje venkova (dále jen „PRV“) byli dosud podporováni žadatelé v oblasti rozvoje činností, vzniku nových pracovních míst. Podpora byla poskytována i v rámci CLLD pro efektivnější dopady v daném území (lokality) (PROGRAM ROZVOJE VENKOVA 2014–2020. SZIF: SZIF POSKYTUJE [online], nedatováno).

PRV je v letech 2021–2022 v přechodném období. Nyní jsou vytvářeny národní strategické dokumenty pro nadcházející období na základě legislativy Společné zemědělské politiky Evropské komise, ve kterých budou promítnuty dlouhodobé cíle nastavené EU. Prioritami Evropské komise je konkurenceschopnost a udržitelnost zemědělství v souladu se Zelenou dohodou pro Evropu (SZP pro období 2023–2027. EAGRI: Dotace [online], nedatováno).

Propagátorem PRV je Celostátní síť pro venkov. Mezi její činnosti jsou zahrnuty např. výměna informací, zkušeností, pořádání exkurzí, a to cíleně pro rozvoj zemědělství a venkova. Tyto aktivity se týkají i sektoru sociálního zemědělství (Celostátní síť pro venkov: Publikace. SZIF: SZIF POSKYTUJE [online], nedatováno).

Obrázek 2: Podpora, CSV

The image shows a screenshot of the website 'Rozvoj venkova'. On the left, there is a navigation menu with the following items: '2014–2020', 'Společná organizace trhů', 'Celostátní síť pro venkov' (with sub-item 'Tematické pracovní skupiny'), 'Soutěže Celostátní síť pro venkov', 'Publikace' (with sub-item 'Mapa projektů PRV 2014–2020'), 'LPIS', 'Systém MACH', and 'Kvalitní potraviny'. On the right, under the heading 'Rozvoj venkova', there is a list of publications with icons and file sizes: 'Brožura „Brambory zdravá potravina. Program rozvoje venkova podporuje regionální produkci potravin“ (3MB)', 'Brožura „Zpracování mléka na farmě - praktická příručka“ (1MB)', 'Pracovní list k semináři Úvod do zemědělského podnikání, základní povinnosti, zahajování zemědělské činnosti (122KB | Pracovní list k sérii seminářů k Managementu zemědělství)', 'Zpravodaj Celostátní síť pro venkov (5MB)', 'Brožura Sociální zemědělství a podnikání v českých regionech (518KB)', and 'Brožura „Zpracování a odbyt masa z farmy - praktická příručka“ (1MB)'. The source information at the bottom of the screenshot reads: '(Zdroj: Celostátní síť pro venkov: Publikace. SZIF: SZIF POSKYTUJE [online], nedatováno).

2.13 Přínosy sociálního zemědělství

Za jeden z mnoha z faktorů, díky kterému bylo podpořeno sociální zemědělství, byla hospodářská krize v první dekádě tohoto století. Na základě zvyšující se nezaměstnanosti byly hledány směry nového pracovního uplatnění obyvatel. Bylo rozvíjeno odvětví výroby potravin s krátkými dodavatelskými řetězci a produkce byla provázána s ekologickou formou hospodaření. Sociální zemědělství bylo shledáno jako vhodný směr, tzn. multifunkční inovativní strategie, kterou je umožněno znevýhodněným či ze společnosti vyloučeným skupinám obyvatel navrácení do společnosti prací na sociální farmě, kde je zpracovávána zemědělská produkce. Jako benefit je považováno sociální začlenění, nové kontakty, výcvik

sociálních návyků, popř. terapie či rehabilitace, dále také sociální soudržnost, posílení postavení zranitelných skupin a rozvoj venkovského prostředí (Tulla et al., 2017).

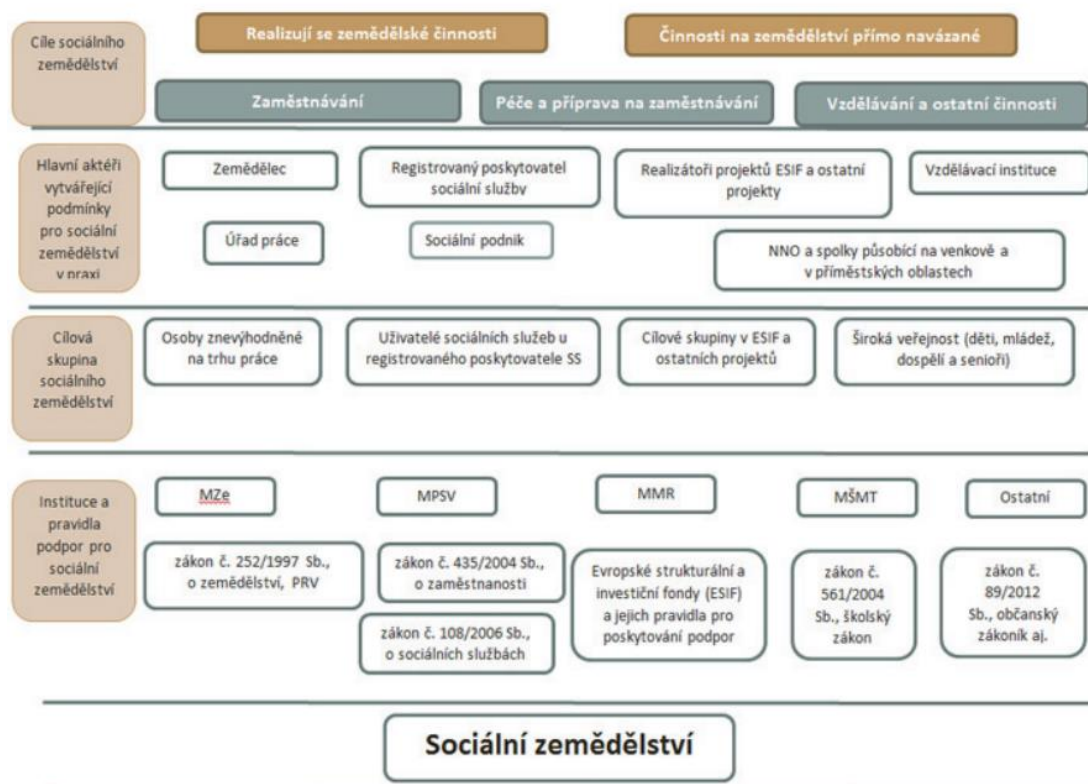
2.14 Negativa sociálního zemědělství

Obor sociálního zemědělství je sužován také některými problémy, které mohou být pro některé aktéry i bariérou vstupu. V první řadě je to otázka zdrojů finančních prostředků, které pocházejí jak ze samotné činnosti na sociální farmě, ale také mohou být čerpány ve formě podpor. Podpory jsou poskytovány z mnoha různých zdrojů a mnohdy chybí jejich ucelený přehled. Dalším negativem těchto podpor je nejistota jejich dlouhodobějšího zajištění a z toho plynoucí nejistota v zajištění udržitelnosti takto mnohdy pracně vybudovaných pracovních příležitostí a zázemí pro potřebné osoby.

Další možnou překážkou může být časová náročnost pro zaměstnavatele a zbytečná byrokracie. V některých případech je hendikepem také nedostatečný přístup k zemědělské půdě, nezáměr ostatních aktérů v území a chybějící osvěta o přínosech, možnostech získání pracovního uplatnění zranitelných osob či osvěta k čerpání podpor (Sociální zemědělství – sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu, 2021).

Ze strany státu je vnímána také nedostatečně vytvořená legislativa pro podporu rozvoje sociálního zemědělství (Nicolosi et al., 2021).

Obrázek 3: Sociální zemědělství, ČR

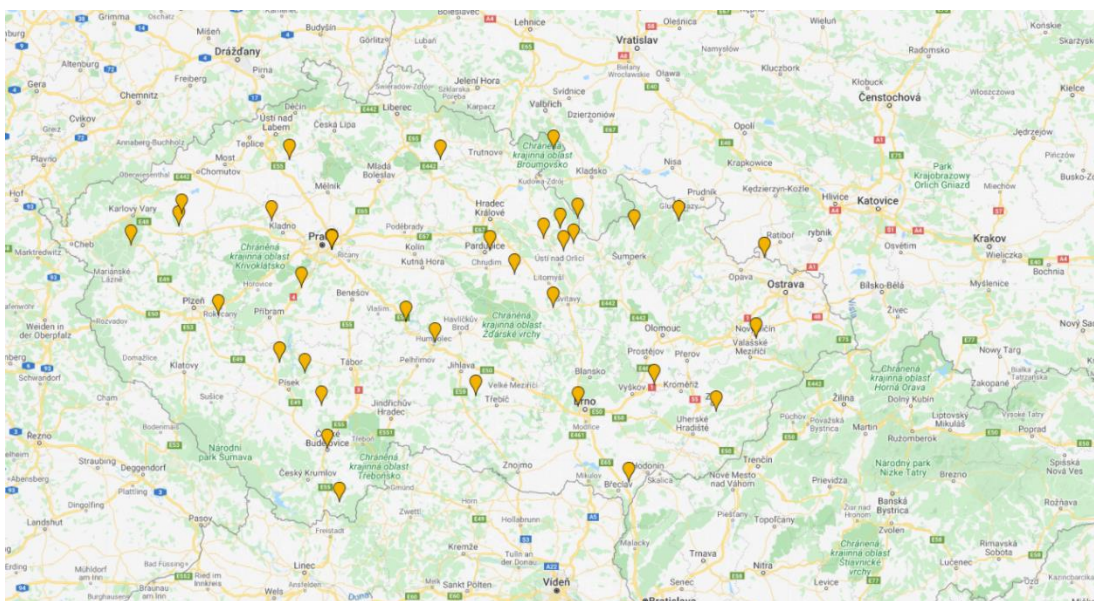
(Zdroj Chovanec et al., 2015)

2.15 Sociální zemědělství v České republice

Sociální zemědělství je v České republice praktikováno poměrně dlouhodobě. Podpora jeho intenzity byla historicky spojena s vnímáním potřeb společnosti daného období a také i s měnící se podobou zemědělství. Např. v době scelování do velkých farem, při rozvoji mechanizace v minulém století a snižování potřeby lidské práce v tomto sektoru byla úměrně snižována i intenzita sociálních přínosů pro zranitelné osoby. K obratu došlo v devadesátých letech minulého století, kdy bylo upuštěno od konceptu scelování. Sociálního zemědělství začínalo být opět vnímáno jako důležitá součást života obyvatel zejm. ve venkovských a příměstských oblastech. Pozitivní zkušenosti byly čerpány i ze zahraničí. Větší rozvoj sociálního zemědělství v České republice je však zaznamenán teprve v nedávném období. Je zaznamenána zvyšující se podpora vedoucí k rozvoji tohoto konceptu. Na stránkách podporujících organizací jsou uvedeny např. metodiky pro začínající farmáře, workshopy pro sdílení informací nebo např. mapy zapojených farem. Některé farmy jsou zapojeny do aktivit, které prohlubují pozitivní vnímání konceptu sociálního zemědělství, např. dny otevřených dveří, ale jsou zde pořádány i kulturní a společenské aktivity, jako např. dožínky apod (Sociální zemědělství – sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu, 2021).

Mapa subjektů realizujících SZ

Obrázek 4: Mapa sociálních farem v ČR

(Zdroj: Sociální podnikání: Sociální zemědělství. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost: Česká sociální podnikání [online], nedatováno).

2.16 Sociální zemědělství v Evropě

Rozvoj sociálního zemědělství v Evropě je datován ke konci minulého století. Sociální zemědělství je od té doby stále více podporováno a je chápáno i jako příležitost pro udržitelnost zemědělských subjektů. Za hlavní přínos je považována péče o zranitelné osoby, sociální integrace, zvyšování kompetencí, ale i rozvoj samotného venkova. I přes nárůst počtu sociálních farem v posledním období je jejich podíl méně než 1 % na počtu všech zemědělských farem.

Mezi jednotlivými evropskými zeměmi jsou pozorovány různé odlišnosti, které jsou mj. odrazem jejich historie, kultury, rázu krajiny, životními podmínkami. I přes rozdílnosti však existují tři přístupy ke konceptu sociálního zemědělství, a to v jejich blízkosti institucím (Německo, Francie, Irsko, Slovinsko), soukromému sektoru (Nizozemí, Belgie) nebo smíšený (Itálie).

Pro představu v Nizozemí byl růst sociálního zemědělství podpořen v rámci soukromého sektoru ze strany rodinných farem. Rodinné farmy zde byly historicky zachovány bez zásahů (např. bez povinného slučování v době kolektivizace). Práce mezi zde žijící osoby byla rozdělena na zemědělskou činnost a sociálně pracovní aktivity. V současné době je činnost sociálních farem regulována pravidly, podléhá kontrolám kvality, ale je také systémově financována (*Příručka pro zemědělce a veřejnou správu v oblasti podpory a realizace sociálního zemědělství v ČR*, [online], 2019).

V otázce finančních zdrojů jsou evropské země také odlišné. V Itálii a Francii jsou finance získávány z veřejných projektů či z dobrovolných příspěvků, v Itálii jsou nadto zakládána sociální družstva. Z veřejných fondů jsou finance čerpány např. v Německu, Irsku a Slovinsku (Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Sociální zemědělství: zelená péče a sociální oblast“ a zdravotní politika, (stanovisko z vlastní iniciativy, 2013).

Příkladem, kdy je z veřejných zdrojů podporován koncept sociálního zemědělství, je také Rakousko. V alpských oblastech nadále zůstává zachován vysoký podíl manuální práce a životaschopnost farem je zajištěna podporou z těchto zdrojů. To je považováno za hlavní pilíř udržitelnosti zdejšího zemědělství, jeho sociálních přínosů, ekologie a zachování krajinného rázu (Milestad a Hadatsch, [online], 2003).

V zemích v evropského prostoru jsou dány také různé legislativní podmínky v oblasti sociálního zemědělství. V některých zemích jsou již přijaty právní normy v podobě zákonů o sociálním zemědělství. Ustanovení v nich obsažená jsou však v každé zemi odlišná. V ostatních zemích nejsou tyto dokumenty k dispozici, popř. jsou v této době připravovány (Hudcová a Moudrý, [online], 2018).

Význam, který přináší sociální zemědělství, ke kterému patří zdraví obyvatel, zlepšení jejich stavu i odlehčení systému zdravotnictví a s tím spojené úspory finančních prostředků, by měl být zohledněn na úrovni orgánů EU a národních vlád. Měla by být vnímána přidaná hodnota tohoto sektoru a nastaveny vhodné podmínky pro jeho rozvoj s podporou politických reprezentací a správních orgánů na všech úrovních a ve všech evropských zemích (Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Sociální zemědělství: zelená péče a sociální oblast“ a zdravotní politika, (Stanovisko z vlastní iniciativy, 2013).

3 Cíl práce a výzkumné otázky

3.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zhodnocení konceptu sociálního zemědělství z pohledu cílových skupin. Je zde analyzován pohled majitelů farem (popř. zaměstnaných farmářů) a sociálního pracovníka ze zahraniční farmy na současné sociální zemědělství, okolnosti vstupu a fungování jejich subjektu v tomto konceptu. Dále je zde nastíněna podoba, jak se sociální zemědělství vnímáno ze strany osob, kterým má být pomoc a podpora určena. Výstupy mohou být použity jako možný zdroj informací pro ostatní aktéry, kteří se zabývají problematikou sociálního zemědělství.

Hlavní cílové otázky výzkumu:

- Jak je vnímáno SZ z pohledu zaměstnavatelů?
- Jak je vnímáno SZ z pohledu zaměstnanců?

Hlavní cílové otázky jsou dále rozvedeny do konkrétních výzkumných otázek, které byly použity v rámci dotazování na vybraných sociálních farmách.

Výzkumné otázky zaměřené na zaměstnavatele (farmáře) a zaměstnance:

- Výzkumné otázky zaměřené na zaměstnavatele (farmáře) jsou obsahem přílohy č. 1 této práce.
- Výzkumné otázky zaměřené na zaměstnance jsou obsahem přílohy č. 2 této práce.

4 Materiál a metody

V této části jsou podrobněji popsány objekty a metody výzkumu.

4.1 Objekt zkoumání

Vybrané farmy zapojené do konceptu sociálního podnikání s místem podnikání na území Jihočeského kraje a jedné zahraniční farmy. Bližší popis zkoumaných objektů je uveden v odstavci „Popis analyzovaných prostředí.“

4.2 Období šetření

Sledovaným obdobím, za které byly informace získány a analyzovány, jsou roky 2021 a 2022.

4.3 Zdroje vstupních informací

Zdrojem informací pro bakalářskou práci jsou veřejně dostupné informace získané z literatury, z elektronických médií a informace získané od zástupců cílových skupin na vybraných farmách působících v konceptu sociálního zemědělství.

4.4 Metodický postup

- Prostudování odborné literatury.
- Zpracování metodiky postupových prací v souladu s cílem bakalářské práce.
- Příprava výzkumných otázek pro oslovené cílové skupiny v souladu s cíli práce.
- Získání informací od cílových skupin ze vzorku několika vybraných farem zapojených do konceptu sociálního zemědělství, a to na základě výzkumných otázek položených při osobním pohovoru nebo otázek zaslaných elektronickou formou (zahraniční subjekt).
- Analýza získaných informací.

4.5 Postup práce

Byla prostudována odborná literatura a stanoveny výzkumné otázky. Otázky byly rozděleny z hlediska jednotlivých aktérů (cílových skupin), a to jednotlivě pro majitele či zástupce zaměstnavatelů sociální farmy a pro osoby, na něž je zaměřena pomoc a podpora. Dále byl proveden výběr a oslovení farem zapojených do konceptu sociálního zemědělství. Byly osloveni zástupci tří sociálních farem na území Jihočeského kraje a jedné zahraniční a získán souhlas k provedení výzkumu. Byly provedeny fyzické návštěvy vybraných jihočeských farem za účelem realizace rozhovorů. Zde byly získány informace od cílových skupin na základě polostrukturovaných rozhovorů s jednotlivými aktéry v jejich přirozeném prostředí, a to pomocí kvalitativních výzkumných otázek. Zástupci zaměstnavatelů byli vybráni aktéři s potřebou sociální péče, u kterých byla předpokládána alespoň částečná spolupráce při rozhovorech. Rozhovory byly konány s jednotlivými aktéry odděleně, aby byla zajištěna jejich anonymita a zároveň anonymita jejich odpovědí. Rozhovory byly na základě souhlasu aktérů zachyceny na zvukové záznamové zařízení. Současně byla snaha o zachycení

některých skutečností ve formě písemných poznámek tazatele, např. informací získaných mimo rozsah výzkumných otázek. Zahraniční farma byla kontaktována elektronickou cestou. Touto cestou byly zaslány dotazy a získány některé odpovědi na výzkumné otázky.

Výstup z provedených rozhovorů byl převeden do písemné podoby. Na základě analýzy zaznamenaných výstupů z rozhovorů bylo zhodnoceno vnímání sociálního zemědělství a okolností zapojení se do tohoto konceptu ze strany výše uvedených aktérů. Zhodnocení bylo členěno z hlediska pohledu aktérů (cílových skupin), tzn., farmářů (zaměstnavatelů, F), cizího sociálního pracovníka (CIZ) a zaměstnaných osob s potřebou pomoci a podpory (Z).

Vysvětlení pojmu

V práci je často využíván termín „farma“. Tento pojem nemusí zcela korespondovat s převažujícími aktivitami konkrétního zkoumaného subjektu. Každý subjekt má různé poměry zemědělské činnosti a sociální péče. V každém osloveném subjektu jsou však nalezeny prvky farmy hospodařící v konceptu sociálního zemědělství, tj. sociální farmy. Pro účely zjednodušení v této práci jsou zkoumané subjekty označeny jednotně termínem „farma“ nebo „sociální farma“.

Vysvětlení zkratk

Z důvodu zachování anonymity jednotlivých aktérů a jejich odpovědí jsou položené výzkumné otázky a reakce v některých případech označeny takto:

- F“: farmář či zástupce zaměstnavatele farmy zapojené do konceptu sociálního zemědělství v ČR;
- „CIZ“: sociální pracovník z farmy zapojené do konceptu sociálního zemědělství mimo ČR (pouze jeden zástupce);
- „Z“: zaměstnané osoby z cílových skupin, kterým má být pomoc a podpora určena.

4.6 Popis analyzovaných prostředí

Pod tímto názvem je představeno prostředí farem zapojených do konceptu sociálního zemědělství, ve kterých byl proveden výzkum. Farmy byly vybrány na území Jihočeského kraje a jedna farma z území Evropské unie. Jejich výběr byl proveden na základě informací získaných přímo na fakultě, dále pak z veřejně dostupných zdrojů a dále i na základě informací od osob při hovorech na dané téma. Pro účely výzkumu nejsou farmy blíže adresně specifikovány, aby byla zachována anonymita získaných odpovědí. S anonymitou odpovědi byla spojena určitá míra otevřenosti rozhovorů mezi tazatelem a osobami s potřebou pomoci a podpory.

Prostředí **první farmy** je zasazeno do vnitrozemí Jihočeského kraje. Jedná se o farmu působící v obci, kde je k dispozici pouze základní infrastruktura. Na farmě je zajištěna možnost pracovního uplatnění pro obyvatele, která je limitována především docházkovou vzdáleností, popř. dostupností pracoviště veřejnou hromadnou dopravou. Farma byla založena z popudu fyzických osob. Jejím prvotním účelem bylo provozování bioplynové stanice a pěstování sazenic lesních dřevin za účelem obnovy lesních porostů. Později byla činnost rozšířena o založení a provozování ovocných sadů, a to v režimu ekologického zemědělství. Ekologická produkce ovoce byla postupně spojena s konceptem sociálního zemědělství.

Farma je v současné době zaměřena především na rostlinnou produkci a ovocnářství. Jedná se o odbytové družstvo. Produkce je svážena do jednoho odbytového místa a prodávána převážně místním obyvatelům. Pro tyto účely je založena obchodní jednotka (malý obchod v prostorách farmy), ve které je nabízena v drtivé převaze vlastní produkce.

Na farmě je postupně rozšiřován i chov drobných hospodářských zvířat. Jedná se o chov slepic, které mají zajištěn volný výběh na pozemcích farmy, tzn., chov je přemísťován dle potřeby chovatelů. Budoucím plánem aktivit farmy je rozšíření živočišné výroby o chov ovcí a o produkci skopového masa. Další s tím spojenou aktivitou bude produkce mléka a jeho další zpracování prostřednictvím vlastní sýrárny. Záměrem je také, aby byl využit produkováný hnůj ke hnojení vlastních pozemků, a tím i dosažena úspora za jeho pořízení a dopravu. Úsilí je postupně směřováno k získání mezinárodního loga Demeter (vyšší standardy pro ekologické a biozemědělství) na svou produkci. V plánech farmy je mj. i podpora agroturistiky, která je v jejích současných činnostech malou měrou zastoupena.

V rámci všech výše uvedených záměrů je zakomponována spolupráce osob s potřebou sociální péče, přičemž musí být přihlédnuto k limitům osob z této skupiny. Těmito limity je ohraničena zejména výkonnost a výše pracovních úvazků osob z této skupiny, což není v období např. sezónních prací bráno jako pozitivní faktor.

Osoby s potřebou sociální péče jsou zapojeny ve stálém pracovním poměru s výší úvazků v rozsahu 4 až 6 hodin. Týdenní pracovní fond je pro ně stanoven v intervalu mezi 20 až 30 hodinami. Pracovní doba je dále vhodně přizpůsobena např. povětrnostním vlivům, ročnímu období, potřebě zaměstnavatele, ale i samotného zaměstnance. Např. v horkých letních dnech je práce konána od brzkých ranních hodin z důvodu vysokých teplot.

Výkonem sociální péče vůči potřebným zaměstnancům byly na farmě pověřeny dva vedoucí zaměstnanci. V rámci výzkumu byl dotazován jeden z nich. V současnosti je na farmě zaměstnáno 15 osob, z tohoto počtu 11 zaměstnanců je s potřebou sociální péče. Těchto 11 míst je vedeno jako chráněná pracovní místa na základě uzavřené dohody s místně příslušným úřadem práce.

Farmou je zajištěna v případě potřeby možnost ubytování zaměstnaných osob.

Mezi významné faktory z pohledu farmy je zajištění kontaktu osob s potřebou sociální péče s veřejností. Osobami s podporou sociální péče je zde vnímán pozitivní pocit, když jsou článkem procesu výroby produktů směřujících ke koncovým spotřebitelům a vnímám pocit jejich „potřebnosti“. Místem, kde je zajištěn tento kontakt je např. obchodní jednotka nebo prodejní místa na farmářských trzích. Kontaktů se širší společností je ale dosaženo i při občasných exkurzích škol na farmě, školních praxích absolventů vysokých škol nebo v rámci rozšiřující se agroturistiky.

Prostředí **druhé farmy** je situováno taktéž ve vnitrozemí Jihočeského kraje nedaleko menšího města s veškerou potřebnou infrastrukturou. Farma je umístěna v bývalém zemědělském dvorci. Byla založena za pomoci několikaletého úsilí občanského sdružení, města a fyzických osob pocházejících z bývalé zemědělské usedlosti. Snaha zakladatelů byla směřována k založení sociálního a společenského centra pro osoby se zdravotním a mentálním postižením. Pro tyto osoby měla být zajištěna pomoc s nalezením pracovního uplatnění, získáním každodenních pracovních dovedností, přípravou v co největší možné míře na samostatný a nezávislý život. Toto vše mělo být vystavěno na principech spolupráce a kontaktech zdravých osob s osobami s potřebou sociální péče. Zkušenosti, které byly získávány z této spolupráce byly pro farmu stěžejní a byly neustále prohlubovány až do současné doby. Inspirace byla čerpána ze zahraničí (např. z Francie). Je nutné podotknout, že sociální zemědělství je na zde praktikováno jako dílčí součást aktivit. Sociální zemědělství je kombinováno spolu se sociálním podnikem. V prostorách tohoto zařízení jsou prováděny zemědělské i nezemědělské činnosti.

Osobou, kterou je zastřešeno vedení celé farmy, je člověk pohybující se celý svůj profesní život v sociálních službách. Dále je pracovní tým sestaven z vedoucího pracovníka sociálního podniku a prodeje, psychosociálního pracovníka, několika pracovníků v sociálních službách, několika vedoucích pracovníků dílen, technického pracovníka provozu, vedoucího obchodu a z pracovníků, kterými jsou zajištěny administrativní činnosti farmy. Činnosti sociálních pracovníků jsou různorodé. Jejich aktivity jsou např. spojeny se zajištěním samotných prací na farmě, ale také s administrativou, přístupem na úřady, organizací nákupů, běžných aktivitách v domácnosti, integrací pracovníků na otevřeném trhu práce nebo také přechodem na samostatný život.

Uplatnění osob s potřebou sociální péče v rámci farmy je zajištěno při zohlednění jejich individuálních potřeb. U osob je provedeno nejprve postupné zapracování na různé činnosti. Postupem času je většinou dosažena určitá míra samostatnosti. Snaha je spojena s cílem začlenění do běžného každodenního života a v nejlepší případě i uplatnění na otevřeném trhu práce. Osobami s potřebou sociální péče, kterými jsou vykonávány činnosti na farmě, jsou lidé s nějakým druhem znevýhodnění ve věku od 18 let až do věku odchodu do starobního důchodu. Jedná se o osoby jejichž působnost na pracovišti je limitována zajištěním ubytování na farmě, docházkovou vzdáleností, popř. veřejnou či individuální dopravou.

V rámci farmy jsou mj. provozovány integrační pracoviště, mezi něž patří např. obchůdek, různé dílny a zahradnictví. Vykonaná činnost je zde spojena s výdělkem, kterým je zlepšena situace zde pracujících osob. V každé dílně je samostatně sledována ekonomika provozu. V integračních dílnách jsou zaměstnaní „nejlepší z nejlepších“. S tímto pojmem je spojena práce samostatného jedince, kterému je potřeba vysvětlit a ukázat postup práce (mnohdy i opakovaně), kterou je pak schopen pod dozorem vykonávat bez větších chyb, zranění a poškození zařízení. Pozornost je kladena na dozor a kontrolu. Pracovní skupiny jsou tvořeny většinou pěti pracovníky a jedním dozorem. V integračních dílnách jsou pro názornost

vykonávány níže uvedené činnosti, které mohou být v případě potřeby vhodně propojeny s produkty sociálního zemědělství.

V keramické dílně jsou vyráběny keramické výrobky, hrnečky a jiné. Na člunkových stavech jsou tkány koberce, prostírání, ručně šity batůžky, tašky, maňásci, polštářky, peněženky, zástěry, deky apod. Vše může být zakoupeno v místním obchůdku anebo na e-shopu.

V truhlářské dílně jsou vyráběny např. lavice, kuchyně, skříně, ptačí budky, králíkárně. Dále je zde prováděno také krácení dřeva, řezání, protahování, frézování, drobné opravy jako lakování, broušení. Některé výrobky lze na jít na e-shopu anebo může být sjednána individuální zakázková výroba.

V tiskařské dílně jsou činnosti zaměřeny na tisk log, nápisů, obrázků a různých předmětů dle přání zákazníka. Může zde být objednan potisk triček, tašek, zapalovačů, propisek, přívěsků, výroba a potisk vizitek a jiné. Součástí je také mydlárna nebo výroba košíků.

V další dílně je zpracovávána ovčí vlna z vlastního chovu ovcí. Někdy je surovina vykoupena od místních farmářů a zde upravena. Z vlny jsou vyráběny deky, polštáře, pantofle a jiné výrobky vhodné pro astmatiky, alergiky apod.

Zahradnická dílna je zaměřena na úpravu travnatých povrchů, odklízení organických nečistot i mimo prostory farmy. Při zahradní práci je použita profesionální technika. Služby této dílny jsou využívány i obcemi a jinými externími subjekty v blízkém okolí.

Do konceptu sociálního zemědělství je farma zapojena zejména aktivitami v živočišné výrobě. V současné době jsou na farmě chováni hovězí dobytek, ovce nebo drobné domácí zvířectvo. Do konceptu také zapadá činnost v oblasti agroturistiky. V současné době je zde nabízeno ubytování v 10 ubytovacích jednotkách. Osobami s potřebou sociální péče jsou v ubytovacích jednotkách vykonávány činnosti spojené s ubytováním hostů (pokojské činnosti).

Pro zaměstnance farmy je zajištěna v areálu také činnost dětské lesní školky. Aktivity dětí jsou zaměřeny na pobyt v přírodě, environmentální výchovu a propojeny s péčí o drobné zvířectvo. Právě v této kombinaci aktivit je vhodně propojen koncept sociálního zemědělství s předškolním vzděláváním dětí.

S osobami s potřebou sociální péče jsou uzavírány pracovní smlouvy převážně na období jednoho roku s tříměsíční zkušební dobou. Denní pracovní úvazek bývá stanoven v intervalu mezi 4 až 6 hodinami. Týdenní pracovní fond je pro ně stanoven v intervalu mezi 20 až 30 hodinami. Pracovní doba je dále vhodně přizpůsobena např. povětrnostním vlivům, ročnímu období, potřebě zaměstnavatele, ale i individuálním potřebám samotných zaměstnanců. V období letních měsíců jsou příležitostně zaměstnáváni brigádníci.

Stav zaměstnaných osob na farmě je přibližně 80, z toho 50 s nějakou formou mentálního či jiného postižení (s potřebou sociální péče). V konceptu sociálního zemědělství jsou zapojeny jednotky osob, ale v souladu s plány farmy je předpoklad brzkého zapojení dalších až 4 osob.

Mezi významné faktory z pohledu tohoto sociálně zemědělského zařízení je také zajištění kontaktu osob s potřebou sociální péče s veřejností. Osobami s podporou sociální péče je i zde vnímán pozitivní pocit „potřebnosti“ při různorodých činnostech farmy. Místem, kde je zajištěn kontakt s veřejností jsou např. trhy, školní a jiné exkurze, pořádané festivaly, jarmarky, workshopy, tvořivé dílny, sportovní závody a společenské akce.

Prostředí **třetí farmy** je situováno v příhraniční oblasti kraje. Jedná se o farmu působící ve větší obci, kde je k dispozici odpovídající infrastruktura. Na farmě jsou zajištěny možnosti pracovního uplatnění pro obyvatele regionu, které jsou limitovány především dostupností pracoviště docházkovou vzdáleností, veřejnou hromadnou dopravou, popř. individuální

dopravou. Pro některé zaměstnance je zajištěna i možnost ubytování v podobě služebních ubytovacích prostor či bytů.

Farma byla založena z popudu fyzické osoby. Touto osobou je též zastávána role vedoucího pracovníka. Farma je zaměřena na chov masného skotu, rostlinné výroby pro uspokojení vlastní potřeby (zejm. zajištění krmiva pro dobytek) a ostatních souvisejících aktivit. V případě nadbytku krmiva jsou přebytky dále prodávány externím odběratelům nebo využity jako surovina pro výrobu energie. S farmou jsou dále propojeny aktivity, jako např. zemědělské služby pro externí subjekty, pronájmy nemovitostí, opravy strojů a silničních vozidel nebo správa budov.

Rostlinná produkce farmy je v současnosti realizována v režimu ekologického zemědělství a hovězí maso je produkováno v bio kvalitě a prokazatelným původem. Produkce mléka na komerční bázi není farmou podporována. Farma je stěžejně zaměřena na kvalitu své produkce. Každým rokem jsou zhodnoceny dosažené výsledky v konaných aktivitách a stanoveny nové cíle, ke kterým by mělo být směřováno úsilí zaměstnanců. Agroturistikou se farma nezabývá a zatím ani není zařazena mezi v budoucnu podporované aktivity.

V rámci některých výše uvedených aktivit je zakomponováno spolupůsobení osob s potřebou sociální péče, a to formou plných pracovních úvazků nebo prací konaných na základě dohod o provedení práce. Ač je tento druh spolupráce spojen s rozličnými specifickými problémy, je farmou tento druh pracovních vztahů i přes tato úskalí podporován. Úsilí je zaměřeno zejména na podporu zde žijících obyvatel, které jsou spolu v některých případech svázané soužitím po několik generací.

Výkonem sociální péče vůči potřebným zaměstnancům není na farmě nikdo přímo pověřen. Majitelem farmy a jeho zaměstnanci je potřebná podpora praktikována přirozeně. Tímto úsilím je sledována snaha o zlepšení nebo zachování přijatelných životních podmínek pro zaměstnané osoby. Na farmě je zaměstnáno zhruba 5 osob s potřebou sociální péče, což je necelá pětina všech zde pracujících zaměstnanců.

Na farmě není nijak významně podporována snaha o kontakt zaměstnanců s potřebou sociální péče a veřejnosti. Přesto jsou nějaké kontakty realizovány, a to např. při prodeji produkce, v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů nebo při veřejně přístupných firemních oslavách.

5 Výzkumná část a diskuse

5.1 Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnavatele/farmáře

V této části práce jsou na základě výzkumných otázek předkládány skutečnosti, které jsou spjaté se zapojením zkoumaného vzorku farem do konceptu sociálního zemědělství. Tímto krokem byla zamýšlena snaha oddělit výše uvedené obecnější informace o farmách od specifitějších témat níže, spjatých s jejich historií, každodenní činností, chápáním jejich směřování a poslání a podporou od externích subjektů. Závěrem je také zhodnocen pohled farmářů na dobré stránky a přínosy vstupu do konceptu, na druhé misce vah jsou však proti tomu postavena negativa, která jsou s konceptem spojena.

I.F Důvody zapojení farem do konceptu sociálního zemědělství?

Touto výzkumnou otázkou byly sledovány pohnutky zapojení se do konceptu sociálního zemědělství, kde je vnímán pozitivní přínos vykoupen mnoha těžkostmi a překážkami. Při založení farmy v sociálním zemědělství může být sice původce záměru inspirován pozitivními příklady jiných obdobně směřujících subjektů, nicméně realita je postupně odhalena až v souvislosti se skutečným provozem, specifikami území a dostupným lidským kapitálem (osobami s potřebou sociální péče).

Na **první z farem** byl vstup do konceptu spojen s aktivním zájmem majitele o životní podmínky v území žijících obyvatel. Byly zde zaměstnány znevýhodněné osoby a sociální péče byla zavedena přirozenou cestou z důvodu potřeby. Dle vyjádření jednoho z vedoucích pracovníků bylo přistoupeno ke konceptu sociálního zemědělství „vývojem času, tak nějak mimoděk“.

Na **druhé zkoumané farmě** byla podnětem vstupu do sociálního zemědělství potřeba přiřazení zemědělských aktivit do svých činností. Zemědělské činnosti byly historicky spjaté s místem působnosti subjektu na místě bývalého zemědělského dvorce a jsou zde považovány za lidskou přirozenost. Tato vnímaná hodnota je vyjádřena vedoucím pracovníkem konkrétně takto:

- „V zemědělství spatřujeme lidskou přirozenost.“
- „Hnípání v zemi nám přijde přirozené a má to terapeutické účinky, lidi to baví.“
- „Jsme na statku, máme zde zvířata a je naší jakousi přirozeností se o tyto zvířata starat a nějak na tom zkusit profitovat.“

Dalším kritériem vstupu do konceptu bylo povědomí o terapeutických účincích ve spojení s přírodou a s prací ve venkovním prostředí. Terapeutické účinky přírodního prostředí a městských „zelených“ ploch jsou uznávané i v zahraničí a jsou příležitostí pro sociální inkluzi znevýhodněných osob (BORGHI et al., 2020). Farma byla mnohdy inspirována příklady dobré praxe ze zahraničí, kde je koncept sociálního zemědělství již nějakou dobu úspěšně realizován.

Také nesmí být opomenutý zájem majitelů tohoto zařízení, kdy poslání subjektu je svázáno s pomocí osobám se zdravotním a mentálním znevýhodněním.

Třetí farmou byl koncept sociálního zemědělství zaveden samovolně. Byl spojen se zájmem majitele farmy o životní podmínky ostatních osob žijících v blízkém okolí, se kterými byl v kontaktu od útlého věku. Lidem s potřebou podpůrných opatření bylo umožněno pracovní uplatnění a případná pomoc s různorodými problémy, nejen zdravotními, ale např. i existenčními. Skutečnost, že jsou farmou praktikovány aktivity, které jsou typické pro koncept sociálního zemědělství, byla zjištěna postupem času od zástupců externích subjektů v oborech spojených se zemědělstvím.

II.F Co motivuje osoby z CS k práci na farmě?

V této výzkumné otázce je sledován pohled vedoucích pracovníků z vybraného vzorku farem působících v konceptu sociálního zemědělství na možné motivy osob s potřebou sociální péče k zapojení se do práce na sociální farmě. Tímto výzkumem mohou být odhaleny případné rozdíly v chápání motivace mezi vedoucími pracovníky a osobami s potřebou sociální péče. Na tomto základě může být upraveno povědomí vedoucích pracovníků o faktorech, které jsou preferovány zaměstnanci s potřebou sociální péče či potenciálními uchazeči o pracovní uplatnění.

Z provedeného výzkumu na **první farmě** byl získán pohled vedoucího pracovníka, že motivace k práci na farmě je dána její dostupností z místa bydliště, dále pak lidským přístupem, prací ve venkovním prostředí, kontaktem s přírodou a zajímavou prací v odvětví ovocnářství. Důležitou motivací je též „možnost vidět a třeba i ochutnat výsledky svojí práce“, různorodost prací, učení se novým věcem, příjemné prostředí, vřelý a kamarádský kolektiv. Dalším zajímavým motivačním faktorem, který byl zaznamenán u jednoho zaměstnance, je přechod z kancelářské práce v uzavřených prostorech na fyzickou práci ve venkovním prostředí. Tento zaměstnanec byl dříve zahlcen přemírou práce, vysokou zodpovědností a zavázán mnoha povinnostmi. Důsledkem je jeho vlastní rozhodnutí o změně pracovního uplatnění. Jeho práce na farmě je motivována zejm. nalezením duševní rovnováhy. Neméně významným motivujícím činitelem je přivýdělek k důchodům znevýhodněných osob a vylepšení jejich celkové finanční situace.

Pracovníkem **druhé farmy** je spatřována motivace osob s potřebou sociální péče k práci v několika různých aspektech. Jedním z nich je prostředí farmy. Konkrétně v rozhovoru řečeno: „prostředí, zemědělství, když jste u nás, tak to na vás trochu dýchne.“ Lidmi jsou pozitivně vnímány práce venku v krásném okolí, kontakt s přírodou a živými zvířaty a samotný život na farmě. Z odpovědi vyplynulo, že: „rádi krmí anebo se jen tak dívají na zvířata na farmě ...“ nebo že „motivuje je přirozenost, ono to je přirozené.“ Motivační roli zastupuje i samotné sociální začlenění do kolektivu. Kolektiv má na znevýhodněné osoby kladný vliv, což je podtrženo následujícím vyjádřením: „působí na ně náš kolektiv, který je nějak poskládaný a funguje, osoba psychosociálního pracovníka a je to to, že když má někdo nějaký problém, tak si může o něm popovídat a vyřešit ho ...“ Tento fakt je podtržen i zkušeností ze zahraničí (SOCIAL FARMING IRELAND, nedatováno), kde byla práce znevýhodněné osoby v kolektivu zhodnocena takto: „*Pomohlo mi to získat zpět svou sebedůvěru, jen díky práci s jinými lidmi, děláním různých věcí, řezání dřeva, práce s dobyt看em, oplocení.*“ Dalším hmatatelným aspektem je i možnost pozorovat výsledky své práce a související finanční odměna.

Pohled pracovníka **třetí farmy** na motivaci osob s podporou k práci na farmě je spatřován v odklonu od stereotypů práce, které jsou zejména v továrnách. Práce je zde spojena s určitým pocitem volnosti, variability, kontaktu s přírodou, se živými tvory. Pracovní uplatnění je zde umožněno i osobám s velmi nízkým vzděláním, které není na pracovním trhu pozitivně vnímáno. Za další motivující aspekt je považována nabídka služebního ubytování. Jsou zde zaměstnány i osoby, které mají vztahové problémy nebo např. závažné existenční problémy v podobě hlubokého zadlužení a následných exekucí. I takovým osobám je zde podána pomocná ruka v podobě výdělku, ubytování, a dokonce i podpory s překlenutím

insolence. Některým jedincům je tak umožněn nový start v jejich životní dráze, dle majitele farmy je to formulováno doslova takto: „Chtějí začít znova, a tak tu možnost mají.“

III.F Co je chápáno pod pojmem sociální zemědělství?

Výzkumem chápání tohoto pojmu ze strany vedoucích pracovníků na farmách je sledováno propojení tohoto odborného pojmu, který zastřešuje nepřeborné množství aktivit, s realitou a zvláštnostmi v podmínkách zkoumaného území. Otázka zkoumá, jak jsou prvotně při rozhovoru popsány činnosti, kde jsou propojeny zemědělské aktivity a sociální péče. Dále může být touto výzkumnou otázkou sledován obraz míry (intenzity) vnímání tohoto pojmu ve sledovaném území a v případě jiných výzkumů může být tato intenzita porovnána.

Výzkum vnímání pojmu sociální zemědělství je dle vyjádření vedoucího pracovníka **první farmy** příležitostí k pracovnímu uplatnění osob, které „se dále nemohou zapracovat na klasickém pracovním trhu“. Je považován jako forma podpory lidem, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodněni. Konkrétně byla tato podpora vyjádřena takto: „Pomáháme lidem, kteří jsou hendikepováni zdravotně, psychicky.“

Z pohledu **druhé farmy** je sociální zemědělství chápáno jako integrace. Ta je označena jako jejich hlavní úkol a spojena se zpětným zapojením znevýhodněných osob do normální společnosti a vzájemným, oboustranným porozuměním. Takto je chápána integrace i podle Rankinové (2005), kde je snahou přivést lidi s duševním onemocněním do většinové společnosti, ale také je svázána s porozuměním většinové společnosti vč. tolerantního a realistického přístupu k takovým lidem.

Na otázku bylo konkrétně odpovězeno, že se jedná o snahu „integrovat postižené lidi do normální společnosti, a naopak učit normální společnost, že člověk, který je nějakým způsobem postižený, tak není jako vyvrhel, ale ledačemu se jako my od něj můžeme naučit, protože jsou fakt lidé, kteří mají opravdu velké srdce, dokážou dávat najevo emoce ...“

Na **třetí farmě** je pojem sociální zemědělství spojován s podporou pracovního uplatnění osob, které mají přístup na pracovní trh značně ztížený. Jejich handicap spočívá např. v nějaké lehčí formě zdravotního postižení či částečné invaliditě, anebo např. v tom, že jejich přechodní životní dráha byla spojena s nějakým závažným nesmazatelným pochybením. Stále se ale jedná o osoby, které mohou být pracovním způsobem zapojené, mohou se začlenit do společnosti a mít plnohodnotný život. Nemusí se jednat o plně kvalifikovanou práci, ale i méně odbornou. Postačuje zapojení osob do chodu farmy.

IV.F Podpora farem ze strany cizích subjektů/institucí?

V této výzkumné otázce je z pohledu farem posuzována podpora externích aktérů, kteří mohou nějakým způsobem zasahovat či spolupracovat při realizaci konceptu sociálního zemědělství. Na základě získaných odpovědí je zjištěna vnímaná míra vnější pomoci. Současně mohou být mj. odhaleny nejpalčivější nedostatky podpory, spolupráce, povědomí o konceptu.

Z pohledu **první farmy** jsou jednou z forem podpory přijímané dotace. Ty ale mohou být čerpány i zemědělskými subjekty v rámci klasického zemědělství. Další formou podpory je ochota spotřebitelů a organizací z blízkého i vzdálenějšího okolí k nakupování zdejší produkce. Vyjádřením dotazovaného vedoucího pracovníka je popsána skutečnost takto: „stačíme si sami, dokážeme si sami na sebe vydělat“. Trochu negativní zkušenost je spojena s přísunem lidského kapitálu z úřadu práce. Farma je odtud vystavena přílivu uchazečů o zaměstnání, kteří nemají zájem pracovat. Tato situace je spojena s plýtváním mnohdy drahocenného času, který by mohl být věnován potřebným zaměstnancům a aktivitám farmy. Zájem na nábore kvalitních zaměstnanců byl dostatečně vyjádřen v těchto vyřčených větách:

- „Chci lidi, kteří jsou znevýhodnění, např. neslyší na jedno ucho nebo nevidí na jedno oko atd., ale jinak jsou úplně normální a mají zájem pracovat“.
- „Spolehlivé a zodpovědné zaměstnance si vybírám sám“.
- „Nechceme feťáky apod., což nám úřad práce posílá“.
- „Zaměstnávat lidi, kteří nechtějí pracovat je ztráta času.“
- „Pokud člověk nechodí do práce, tak to pak nedává smysl.“

Z pohledu **druhé farmy** jsou do externí podpory farmy zahrnuty instituce, jako např. kraj, město, okolní obce, dobrovolní dárci, granty, firmy, úřad práce nebo např. Nadace Olgy Havlové. Důležitá role je připisována informovanosti veřejnosti, že tu s námi znevýhodněné osoby žijí.

Podpory od externích subjektů mohou mít různou podobu. Úřadem práce je podpora směřována na tvorbu pracovních míst. Finančními příspěvky jsou částečně pokryty vyplacené mzdové prostředky, viz dále získaná odpověď dotazovaného pracovníka: „... úřad práce nějakým způsobem pokrývá mzdy lidí s postižením, kteří u nás pracují. Není to 100 %, ale nějaká část nám od nich přijde, a je to něco, co je strašně dobré. Pokud člověk přijde o svojí primární rodinu anebo je neschopný se o něj někdo starat, anebo se o něj nepostará někdo z rodiny, tak ti lidé často končí v ústavech atd., kde ta péče na ně je strašně nákladná.“ Jinou formou podpory je poskytování pronajatých prostor s redukováným nájmem od jednoho ze subjektů. Další forma podpory je zajištěna prostřednictvím fundraisingové externí společnosti a jsou tak zabezpečeny finanční prostředky od různých dárců. Finanční podpora je také získána na základě vlastní aktivity zaměstnanců farmy, a to na základě vyplněných žádostí o podporu vůči veřejným subjektům, nadacím, soukromým společnostem nebo jiným potencionálním dárcům. Podpora ve formě finančních prostředků je považována za stěžejní. Ač se farma snaží na provoz vydělat sama, výnosy nejsou dostatečné k pokrytí veškerých nákladů. Toto bylo poměrně výstižně vyjádřeno při rozhovoru s vedoucím pracovníkem farmy: „Bez finanční podpory a darů různých institucí, jak státních či soukromých, se ale neobejdeme“. Od všech podporovatelů je pokryto cca 40 % nákladů zařízení a zbylá část musí být pokryta z vlastních zdrojů, což je považováno za velmi těžký úkol.

Dané je popsáno pracovníkem farmy takto:

- „Snažíme se dofinancovat jinde, kdekoliv jinde.“
- „na 60 % se nám zatím nikdy nepodařilo a asi se nám ani nepodaří.“
- „A zbytek si musíme vydělat, tudíž musíme mít nějaký zisk.“
- „Potřebujeme někoho, kdo by se za nás postavil jako sponzor a nějaké peníze by nám dal. Teď, jak jde nahoru elektrika a všechny náklady rostou, proto se i zvyšuje naše finanční potřeba.“

Další možná forma podpory je dána spoluprací na tvorbě legislativních dokumentů, na základě kterých by byla usnadněna možnost pracovního uplatnění znevýhodněných osob včetně sociální péče a zlepšena pozice sociálních podniků. V současné době se za přispění zástupců farmy jedná o prosazení takové zákonné normy. Nedostatečná legislativní podpora malých farem v evropském prostoru je zmiňována i jedním zahraničním autorem, kterým je uvedeno, že udržitelnosti a vyšší ziskovosti by mohlo být dosahováno za předpokladu, pokud by politiky EU uznávaly hodnotu malých farem a podporovaly alternativní strategie růstu farem (SCRIECIU, 2011).

Z pohledu **třetí farmy** je zaznamenána podpora ve formě spolupráce např. s Asociací sociálního zemědělství. Zde byly načerpány a následně využity poznatky o pobídkách ke zvýšení kvalifikace osob, které mají specifické bariéry přístupu na pracovní trh. Právě rozvoj kvalifikace je spojen s možností silného terapeutického účinku na znevýhodněné osoby, kdy jsou objeveny jejich nové obzory a příležitosti k zaměstnání (SALTO, 2015).

Organizace podporující koncept sociálního zemědělství vznikají i v zahraničí. Na sicilském území je vyvíjena snaha o eliminaci roztříštění a zlepšení koordinace pravidel a iniciativ podporujících sociální zemědělství. Za tímto účelem dochází ke sdružování sociálních farem do jednotné organizační sítě za účelem sdílení informací, vzdělávacích aktivit, projektových záměrů, financování, aby byly pokryta poptávka po aktivitách sociálních farem a aby byly zvýšeny možnosti přínosů sociálních farem k rozvoji blízkého území. (FOTI et al., 2016).

Další vnímanou podporou jsou dotace od Státního zemědělského intervenčního fondu nebo podpora úroků z úvěrů od Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu. Jiné podpory na farmě využívány nejsou. Není zde zaměstnán ani žádný pracovník s podporou od úřadu práce, viz vyjádření majitele: „Od úřadu práce tady si myslím, že nemáme nikoho.“

V.F Pozitivní přínosy zaměstnávání osob z CS?

Touto výzkumnou otázkou byl dán vedoucím pracovníkům prostor pro vyjádření vnímaných přínosů pro zapojené osoby s potřebou sociální péče. Přínosy mohou být spojeny např. zlepšováním stavu znevýhodněných osob, kdy výsledky mohou být patrné v delším časovém horizontu. Zlepšování stavu je pro každou osobu velmi specifickou záležitostí, spojenou s nepřeborným množstvím vlivů.

Na **první farmě** byl přínos konceptu vyjádřen poměrně krátce. Jako největší pozitiva zapojení osob s potřebou sociální péče je jejich ochota pro práci venku a ochota konat práce, které většina ostatní populace dělat nechce. Dotazovaná osoba ve vedoucím postavení to vyjádřila slovy: „Češi nechtějí pracovat na těchto pozicích“ nebo „Češi nechtějí již dělat na mrazu“. Snaha farmy zaměstnávat osoby s určitou mírou znevýhodnění je oplácena v podobě spolehlivosti, dochvilnosti, uvědoměním si povinnosti dostavit se do zaměstnání a pracovat.

Na **druhé farmě** jsou mezi pozitivní přínosy zaměstnávání osob s potřebou sociální péče zahrnuty atributy, jako např. zlepšení finančního zdraví farmy, možnost diverzifikovat aktivity nebo zvýšit produkci farmy. Tato skutečnost je konkrétně popsána v reakci dotazovaného pracovníka: „pro nás to má za přínos to, že máme pracovníky. Ti pracovníci dělají nějakou práci, my za tu práci dostáváme peníze a tím pádem je organizace schopná fungovat a tím, že na ty lidi dostáváme nějaké peníze jako příspěvek, tak jsme schopni si trochu hrát jakoby s tou prací nebo jakoby s výkoností té práce.“ Za další atributy mohou být považovány osvojení si pracovních návyků, vnímání smyslu práce, vnímání potřebnosti ve výrobním procesu nebo rozvoj motoriky. Tyto schopnosti jsou pak zúročeny při dalším působení osob na farmě.

Další přínosy jsou více spjaté s životními podmínkami ohrožené skupiny: Jedním z přínosů je zlepšení celkové finanční situace ohrožených osob a snaha o zlepšení situace jejich rodiny. Dotazovaným pracovníkem je to vnímáno takto: „Tak jako finančně to podporuje tu cílovku, že oni si k invalidnímu důchodu něco přivydělají, a jsou schopni pomoci rodině, pak je to smysluplné trávení času. Tzn. ať chceme nebo ne, tak práce jako taková k životu patří. Nevím, co lidi dělají doma, když nepracují, ale je to nějaká přirozenost.“ Dalším přínosem je inkluze ohrožených osob do většinové společnosti, a to zejména v rámci různorodých akcí, mezi které jsou zařazeny např. festivaly, jarmarky, exkurze pro školy a školky, kde dochází k mezigeneračnímu setkávání. Mezigenerační setkávání je zajištěno i pomocí předškolního vzdělávacího zařízení, které je na farmě provozováno. Dětem je zde ukazováno, jaká péče je věnována drobným živočichům, které jsou nebo budou na farmě chovány (např. slepicím, králíkům). V některých případech jsou schopnosti ohrožených osob rozvinuty do takové míry, že je jim umožněno se integrovat na otevřeném pracovním trhu. Tyto osoby mají většinou zajištěnu alespoň dočasnou sociální péči, aby byl úspěšně završen tento pro ně psychicky náročný životní okamžik.

Na **třetí farmě** byl přínos konceptu zaznamenán v získání pracovního uplatnění znevýhodněných osob, a to i přesto, že daná aktivita nemá pro farmu žádný hmatatelný přínos a farma by mohla být provozována i bez spolupráce s těmito osobami. Některým lidem s komplikovanou minulostí je dána možnost restartu života s možností nového a lepšího začátku – tzv. „začít znovu od nuly.“

VI.F Negativní stránky zapojení do konceptu sociálního zemědělství?

Touto výzkumnou otázkou byly sledovány negativní zkušenosti farmářů spojené adresně s konceptem sociálního zemědělství. Jsou zde zmíněny také faktory, které jsou nerozlučně spojeny s tímto směrem aktivit a které nemohou být zpravidla zcela eliminovány.

Z provedeného výzkumu na **první farmě** byl získán pohled vedoucího pracovníka, který je odrazem zkušeností z reálného provozu. Některé faktory jsou velmi specifické pro koncept sociálního zemědělství. Mezi ně mohou být zahrnuty:

- časová náročnost: za jeden z nejvýznamnějších faktorů, kterým je ovlivněna činnost farmy je časová náročnost práce s osobami s potřebou sociální péče. Činnost těchto osob je spjata s jejich těžší koordinací a zapojením do pracovního procesu. U těchto osob je většinou shledávána potřeba opakovaného zaučování, viz vyjádření „neustále a opakovaně vysvětlovat x krát“ a častého dozoru nad vykonanou prací.
- personální náročnost: dozor je nutné mít nastaven tak, aby byl jeden pro skupinu maximálně 5 osob, u těžších prací i skupinu menší. Z tohoto faktu je odvislá vyšší potřeba dozorujiících osob. Vysoká je také potřeba znevýhodněných osob, protože jich během roku vždy část „marodí“ a výroba nesmí být přerušena. Doslova je to vyjádřeno vedoucím pracovníkem takto: „Zisk dělají agenturní pracovníci. Dlouhodobě není udržitelné mít zaměstnané pouze cílové skupiny. Výroba nesmí vypadnout, proto máme lidí z cílových skupin hodně, protože hodně marodí.“ Vyšší je náročnost při dozoru také u méně zodpovědných zaměstnanců. Proto je jejich zaměstnávání omezeno pouze na období sezónních prací, např. na sekání trávy. V období sezónních prací je personální náročnost také zvýšená, a to na základě zaznamenané odpovědi: „hlídat sběr a technologii je důležité“.
- uplatnitelnost: dalším faktorem je míra dosaženého vzdělání a použitelnost osob s potřebou sociální péče. Většina jich má zajištěno pouze základní vzdělání, bez výučních listů.
- výkonnost: oproti běžné populaci je vykazována u těchto osob zhruba čtvrtinová výkonnost. Tato výkonnost není dostatečná pro zajištění hospodářské udržitelnosti firmy. S tímto faktem je spojena potřeba najímání sezónních pracovníků přes pracovní agentury. Vyjádření vedoucího pracovníka, „rychlost je v těchto pracích hodně důležitá“, je dosti výstižné.
- psychická náročnost: těžká je i pozice osoby, která je pověřena vedením osob. Její činnost je ohodnocena jako „velmi náročná na psychiku mistra.“ Vedoucí pracovník je vázán i odpovědností za své podřízené, což je v případě vedení skupiny znevýhodněných osob svázáno s vysokou obezřetností.

Provedeným výzkumem na **druhé farmě** byly od dotazovaného pracovníka zjištěny vnímané negativní stránky:

- administrativní náročnost: Tak jako ve všech aktivitách, je i v aktivitách spojených s konceptem sociálního zemědělství vnímána značná administrativní náročnost spojená s provozem farmy. Dané negativum je popsáno takto: „Administrativní náročnost je složitá všude.“ Nebo takto: „furt musíte řešit nebo hlídat nějaké školení nebo řešit vzdělávání, anebo finance, které jsou alfou a omegou všeho.“
- nedostatek finančních prostředků, je jedním z faktorů ohrožujících udržitelnost farmy. Ač je vyvíjena snaha o finanční soběstačnost a případnou diverzifikaci činností, nejsou pokryty roční náklady této společnosti, farmy. Za nejpalcivější období

z hlediska dostupnosti financí je považován počátek každého roku, kdy jsou chybějící finanční prostředky nahrazovány zejména dary od různých dárců či organizací. Za zmínku stojí úryvky ze získaných odpovědí, které se týkají nedostatků financí nebo působení psychosociálního pracovníka na farmě:

- „V sociálních službách je vždy jako problém leden, únor, protože tam vám nepřijde žádná platba od úřadu práce nebo od kraje. Takže to jsou dva měsíce, které jsou nejvíc hluché a měsíce, kdy je nejmíň práce. Když lidi si nakoupí všechno na Vánoce, tak tam něco vyděláme, ale pak přijdou dva měsíce a je to moje práce. Musím vědět, kde pro ty peníze šáhnout.“
- „Na psychosociálního pracovníka se musí vydělat. Tzn., farma musí ušít víc dek, posekat více trávy, aby bylo i na jeho výplatu.“
- „Můj psychosociální pracovník je člověk, kterého já nemám z ničeho pokrytého a je to člověk, kterého platím a musí někdo vyrobit o 50 hrnků víc, abych měl na část jeho mzdy, někdo musí posekat o 150 m víc, abych měl na část jeho mzdy, někdo musí ušít o 4 peřiny víc, abych měl na část jeho mzdy. Nevím, zda mi rozumíte. Zrovna toho nemám pokrytého, ale to je pro mě stěžejní pracovník, se kterým já jedním a já mu říkám bylo by dobré promluvit tady s tím a tady s tím, protože jsem slyšel, že se snad zdál ožralý. Tak to zjisti, zda se to někomu zdálo, dejte mu dýchnout, a pak si řekněme, co se tam děje. A najednou zjistíte, že člověku, protože tam pošlete někoho, kdo to s ním v klidu probere, a pak se vrátí s informací: Ona mu umřela maminka. Aha, tak by bylo dobré, aby si vzal dovolenou. Ale tomu člověku to nedojde, že si má vzít dovolenou a vypnout. Anebo naopak si nemá brát dovolenou a má chodit do té práce. Ale to musí rozluštit někdo z nás.“
- časová náročnost a zásahy vyšší moci jsou vyjádřeny nejvýstižněji odpovědí dotazovaného pracovníka: „V době pandemie, kdy nám najednou zrušili všechny trhy a my jsme nemohli jezdit a prodávat cílovému zákazníkovi a všechno se přesunulo na internet. My, než na to zareagujeme, tak řešíme to, že nám zavolá 10 lidí, že nepřijdou do práce, protože se bojí Covidu, anebo že nemá doma respirátor, anebo ani roušku, a že neví, co to je testování. S pěti lidmi řešíte, že se vůbec testovat nebudou, protože na těch tyčinkách je Covid, atd. Tak v tomhle je to náročné, že se to musí neustále vysvětlovat a obhajovat a říkat, co se bude, anebo nebude dít.“
- časová náročnost v době mimo zásahů vyšší moci je spojována s mnohočetným vysvětlováním, koordinací aktivit, vysvětlováním postupů, kontrolou prací.
- legislativní nedostatky: není dořešena podpora tohoto směru aktivit v zákonných normách.
- psychická zátěž: Jedná se o zpravidla o psychickou zátěž osob, u kterých dochází ke kontaktům se znevýhodněnými osobami. Je dalším faktorem, který je spojen s tímto druhem aktivit. Náhled na tento jev je obsažen v odpovědi: „Furt, kdokoliv k nám přijde pracovat musí myslet na to, že pracuje s lidmi s psychickým postižením.“
- specifické problémy znevýhodněné skupiny: Výše specifických problémů je spojena s mírou znevýhodnění zaměstnaných osob. Každému jedinci je nutné věnovat různou míru sociální péče a každý jedinec je obdařen různou mírou samostatnosti. Dle vyjádření dotazovaného pracovníka musí být pamatováno, že: „Pokud zaměstnávám postiženého člověka, tak zjišťuju, jo, tak aha, on má dneska ataky, deprese, tak to ani není k tomu, aby do té práce šel. Takže furt potřebujeme být s těmi lidmi v kontaktu a nějakým způsobem o těch věcech mluvit. Jo, nejde dělat rozhodnutí jako v normální práci.“

Provedeným výzkumem na **třetí farmě** byly od dotazovaného pracovníka zjištěny vnímané negativní stránky:

- časová a psychická náročnost: „Jako že ty lidi jsou, jako trošku tzv. hloupější, musí je člověk víc jakoby kontrolovat – tu jejich práci, protože to jakoby hůř pochopí, co mají udělat, co se jako od nich chce, co vlastně jakoby ta práce má po nich vypadat, ale to zkrátka s tím člověk musí už počítat, a to tak prostě je.“
- koordinace aktivit: „Tak tak, větší a těžší koordinace.“
- výkonnost: „Paradoxně výkonnost je ale velká. Lidi jsou pracovití, ale někdy ta výkonnost neodpovídá výsledku. Musí tu práci po nich někdy někdo předělat, ale jako s výkonností nemáme problémy. Mají i dobrou pracovní morálku. Do tý práce chodí, většinou i střízlivý.“
- administrativní náročnost: „Víc práce je to pro mzdovou účetní, personalistku, protože se většinou s nimi táhnou nějaké exekuce, což je poměrně velká zátěž pro toho pracovníka, se tím prokousat. Protože, když k vám přijde takovýto zaměstnanec nově, tak první 2, 3 měsíce plní datovou schránku zprávy od exekutorů a vy musíte odpovídat na to, co ten člověk dělá. Je to pro nás vždy nějaká práce navíc. Je to vlastně taková – jakoby pakárna, která nás zdržuje od ostatní činnosti.“

5.2 Analýza vnímání SZ z pohledu sociálního pracovníka z území EU

Díky pochopení zahraničního subjektu byl získán pohled jednoho z jejich sociálních pracovníků na koncept sociálního zemědělství.

Počátky jeho pracovní kariéry byly na jižně položeném kontinentu, kde byl zaměstnán jako krajinnotvorný zahradník (Landscape Gardener). Poté došlo k jeho přesunu na území EU, kde byla jeho pracovní role změněna na výkon asistenta sociální péče (Social Care Assistant). V jeho dalším působení byla využita jeho předchozí pracovní zkušenost a byla vhodně zakomponována do nových pracovních aktivit.

V současné době je jeho pozice sociálního pracovníka spojena již s dvanáctiletou praxí. Jeho sociální role není podložena vzděláním v tomto směru, je ale spojena s letitou praxí a zkušenostmi. Mezi jeho pracovní aktivity patří práce s osobami, které mají specifické potřeby, jsou nějakým způsobem znevýhodněné, postižené nebo s duševním onemocněním. Těmto lidem je za jeho přispění zprostředkována práce na zahradě nebo zajišťována možnost péče o hospodářská zvířata.

Za pozitivní faktor práce v tomto oboru je považována rozmanitost konaných prací. Jsou zde rozvíjeny nové dovednosti a jiný přístup práce s klienty. Na farmě je také usilováno o směřování aktivit v podobě biodynamického farmaření a zahradničení (ekologie, šetrné postupy, kvalita půdy, sázení v pravý čas atp.).

Za negativní faktor je považováno podfinancování sektoru. To je následně spojeno s menším počtem pracovních úvazků a vysokému pracovnímu zatížení zaměstnaných jedinců. Za další negativní faktor je považována nesprávně zvolená redistribuce finančních prostředků pro farmu a zahradu.

5.3 Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnance/cílové skupiny

V této části práce jsou zaznamenány reakce osob s potřebou sociální péče na položené výzkumné otázky. Na základě těchto reakcí je sledováno utváření obrazu vnímání sociálního zemědělství ze strany této cílové skupiny. Jednotlivé otázky jsou z důvodu přehlednosti odděleny. Jsou zde přiblíženy zkušenosti znevýhodněných osob, mezi něž patří mj. vnímání konceptu sociálního zemědělství, vstupní předpoklady znevýhodněných osob, dostupnost informací o možnostech uplatnění na sociálních farmách, tak i s prací spojená pozitiva a negativa.

Míra obsažnosti získaných informací byla různorodá a v některých případech i docházelo k odklonu od předmětu výzkumných otázek. I přes tato úskalí může být takto pojatý výzkum určitým vodítkem pro ostatní aktéry zapojené do konceptu sociálního zemědělství ke směřování jejich úsilí, tvorbě legislativních norem nebo např. přesnějšímu zacílení finančních i nefinančních podpor.

I.Z Jak jste získal/a práci na farmě

Z1	Úřad práce.
Z2	Informace od jiné osoby.
Z3	Informace od jiné osoby.
Z4	Reference od jiné osoby.
Z5	„Měli jsme doma zemědělství. Když bylo sloučení JZD, přišla jsem.“
Z6	„Jak jsem získal práci na farmě? No, já už se tomu věnuji od malička. Jako malej kluk jsem chodil za tátou do práce. No, a pak jsem se tu zeptal.“
Z7	„Dozvěděl jsem se to od jiné osoby, mi to řekla.“
Z8	„sám jsem se zeptal“

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že informace o možnosti pracovního uplatnění byly v polovině případů šířeny v komunitě daného území. Nelze vyloučit, že informace mohly být sdíleny i mezi osobami s potřebou sociální péče, na základě jejich vlastních zkušeností. Z tohoto faktu by mohlo být vyvozeno, že zde existuje určitá míra pravděpodobnosti, že ostatními aktéry v území může být zlepšena situace pouhým přenosem informací. Dále může být uvažováno, že určitým jedincům stýkajícím se s cílovou skupinou znevýhodněných osob nejsou lhostejné jejich životní podmínky. Na tomto příkladu je patrné, že do podpory ze strany sociálního zemědělství by měly být formou spolupráce zapojeny právě místní komunity, které mají povědomí o problémech dané lokality, jsou obeznámeny se životní situací zde žijících obyvatel a na základě těchto znalostí může být podpora směřována cíleně, účinně a efektivně.

Pozn. autora: Bylo by zajímavé doplnění textu, v jakém prostředí a od jakých osob byly informace o možnosti pracovního uplatnění získány. Tato inspirativní otázka byla autorem práce položena až po reálném provedení výzkumu. Při jiné formulaci výzkumné otázky by mohla být zvýšena obsažnost poskytnutých odpovědí. Autorem práce je poznámka o modifikaci výzkumné otázky doplněna jako námět pro inspiraci při dalších výzkumech.

Téměř stejně početná skupina dotazovaných osob byla zaměstnána na základě vlastního přičinění. S tím je spjata určitá míra samostatnosti osob, snaha o eliminaci své závislosti na pomoci druhých a snaha zvýšení kvality života. Životní osudy osob z této skupiny byly mnohdy se zemědělstvím spojeny. Ve spojení s jejich omezením bylo pracovní uplatnění na farmě zapojené do konceptu sociálního zemědělství vhodnou příležitostí. Pracovní uplatnění znevýhodněných osob, které bylo zprostředkováno na základě činnosti úřadu práce, bylo v tomto výzkumu pouze v jedné odpovědi. Je otázkou, jak je vnímána podpora této instituce ze strany znevýhodněných osob. Zda není menší zájem spojen např. určitou složitostí, povinnostmi nebo zda nabízené pozice neodpovídají představám uchazečů.

II.Z Znáte pojem SZ? Co si pod tím představujete?

Z1	Nezná.
Z2	Nezná.
Z3	Pojem zná. Ví, že pracuje v sociálním zemědělství. Jinak neví.
Z4	Nezná.
Z5	Nezná.
Z6	„Ne, když mi něco řeknete, tak třeba ne.“ „To znamená jako co?“ „Moje vysvětlení: Že jakoby skupina lidí, znevýhodněných lidí, jakkoliv znevýhodněných, sociálně slabých, zdravotně, jde pracovat do zemědělství. Takže je to skupina, která chce pracovat, ale ví, že jí v té práci vlastně něco brání.“
Z7	„Ne.“
Z8	„Asi ne moc.“

Z odpovědí na tuto výzkumnou otázku je patrné velmi malé nebo žádné povědomí o konceptu sociálního zemědělství. V souvislosti s tímto výsledkem je spojena otázka k zamyšlení, zda by případná osvěta nebyla přínosná i pro znevýhodněné osoby. Pokud by jim byl pojem alespoň v základních rysech představen, zda by následně nedošlo ke zlepšení např. jejich orientace na pracovním trhu, zlepšení vnímání pozic vedoucích pracovníků nebo např. sdílení znalosti pojmu ve společnosti a zvýšení poptávky po produkci farmy. Současný trend je spojen s novým uvažováním spotřebitelů, kteří se kromě standardních parametrů výrobků, jakými mohou mj. být kvalita, cena, náklady životního cyklu, také zabývají také jejich původem a podporou společensky přínosných činností. Tato skutečnost může být ve svém důsledku spojena se zlepšením finanční situace farmy a podporou její budoucí udržitelnosti.

III.Z Jak dlouho jste na farmě zaměstnán/a?

Z1	„8 let.“
Z2	„1 rok.“
Z3	„1,5 roku.“
Z4	„Od roku 2002, předtím jsem byl chvíli nezaměstnaný.“
Z5	„20 let.“
Z6	„10 let, mám zemědělské vzdělání.“
Z7	„Budu rok.“
Z8	„Na smlouvu asi půl roku a jinak asi rok.“

Znevýhodněné osoby jsou z pohledu délky pracovních vztahů na farmách zapojených do konceptu sociálního zemědělství zaměstnány v intervalu od jednoho roku do dvaceti let. Z této škály délek pracovněprávních poměrů zaměstnanců nemohou být blíže specifikovány přesné důvody krátkodobosti či dlouhodobosti setrvání na farmách. Pro jednu skupinu může být sociální farma přestupnou stanicí na otevřený pracovní trh, pro jinou jedna z mála možností pracovního uplatnění. Pro některé osoby je občasná změna zaměstnání spojena s jejich životním stylem, pro jiné jsou příjemnější zažité vzorce a změna zaměstnání by jim působila nemalé obtíže. Obecně by mohlo být uvedeno, že je ve většině případů je pravděpodobný nepřímo úměrný vztah mezi mírou závislosti znevýhodněných osob na pomoci druhých a možnostmi změny zaměstnavatele.

Výzkumnou otázkou byla prioritně utvářena představa o získaných zkušenostech cílové skupiny s konceptem sociálního zemědělství. Zkušenosti jsou propojeny s délkou pracovního uplatnění znevýhodněných osob na sociálních farmách. Nebyla požadována vyšší míra obsažnosti získaných reakcí na tuto otázku.

IV.Z Jaké máte zaměření vzdělání?

Z1	„Švadlena.“
Z2	„Základní školu.“
Z3	„Obchod a podnikání. Dodělávám si školu zaměřenou na včelařství. To je můj koníček, záliba.“
Z4	„Základní vzdělání.“
Z5	„Základní vzdělání.“
Z6	„Mám zemědělské vzdělání.“
Z7	„Nejsem, základní.“
Z8	„Jenom devátou třídu. No a prvním rokem jsem se učil zemědělství. Tam to špatně dopadlo, takže nejsem vyučený.“

U oslovených osob z cílové skupiny bylo většinou přiznáno základní vzdělání. S touto výší absolvovaného studia je spojeno horší umístění na pracovním trhu, kde je v převažující míře vždy požadována vyšší úroveň dosaženého studia. Není to však pravidlem, že by na sociální farmě byli zaměstnáni jen nevyučené osoby s nízkou kvalifikací. Do vzorku dotazovaných osob byly zařazeny dvě osoby s výučním listem a jedna osoba se středoškolským vzděláním. Ač by byly tyto osoby snáze uplatnitelné na trhu práce, byla zde jiná bariéra v podobě určitého znevýhodnění, fyzického, mentálního, anebo zdravotního. Právě zde je spatřována důležitá úloha zemědělské farmy zapojené do konceptu sociálního zemědělství. Pro rozmanitost zde konaných aktivit, pro přirozené prostředí (ve kterém byli lidé zvyklí po většinu života), či pro terapeutické účinky propojení pracovních aktivit s přírodou.

V.Z Co děláte na farmě za práci?

Z1	„Kuchařku. Zpracování ovoce. Přes léto na farmě pleju jahody.“
Z2	„Kuchařku, sbírám jahody.“
Z3	„Prodavače a kuchaře.“
Z4	„Úklid a výdej obědů. Sbíráám rád retro autíčka z Lidlu.“
Z5	„Starám se o dobytek.“
Z6	„Spíš jako u dobytka děláme, ale když je potřeba třeba s křovinořezem, tak chodíme sekát, děláme ohrady.“ „Prvotní jsou zvířata, pak jdeme dělat něco jinýho.“
Z7	„Všechno. U krav, venku.“
Z8	„Starám se o dobytek. A pak ty opravy, no ty terény, a tak, aby telata všechno měli, aby ty stáje vypadaly, byly čistý, no.“ „Obsikávání děláme všichni, no.“

Práce v konceptu sociálního zemědělství mohou být svázány s různou mírou důležitosti, složitosti, odpovědnosti, včasnosti, namáhavosti nebo např. výkonnosti. U některých zaměstnaných osob může být přípustné zvyšování této míry, u jiných toto neplatí. Konečná podoba pracovního uplatnění a jeho vývoj jsou dány specifiky konkrétního zaměstnance. V dimenzích našeho výzkumného úkolu byly dotazované osoby zaměstnány na pozicích, které byly spojeny s prostředím zemědělské farmy. Vzhledem k rozmanitosti zde konaných prací byly v průběhu roku zaměstnány při výrobě prvotních surovin, jejich sklizni, přeměně v hotové výrobky, ale také při prodeji. Každá tato činnost byla nějakým způsobem spojena s vlastnostmi uvedenými výše.

Z hlediska konkrétního zaměření prací oslovených aktérů by mohlo být vyvozeno, že všechny osoby jsou pověřeny jednoduššími pracemi. I kdybychom tuto tezi ponechali, musí být také zmíněno, že tyto práce přispívají k chodu provozů farem, takže tyto práce jsou důležité. Nezbytnost prací může být propojena i s vnímanou potřebností jedince či smysluplností jeho konání. Pokud se zaměstnanec farmy cítí jako potřebný pro výkony celého pracovního kolektivu, je toto povědomí velmi přínosné pro jeho duševní stránku.

Všechny jednoduché práce také nemohou být paušalizovány jako práce zcela lehké. Zejména aktivity v živočišné výrobě jsou spojeny se značnou fyzickou námahou, ale také odpovědností a každodenním nasazením. V jedné z farem byla práce jednoho zaměstnance v živočišné výrobě postupně spojena s vysokou oblibou přerůstající běžné pracovní nasazení. Taková forma pracovního zapojení je pak spojena nejen s dobrými pracovními výkony, ale také blahodárnými účinky na jedince.

Zajímavý je pohled na zahraniční zkušenost, kterou je mírněna výše vznesená teze. Dle GIARÈ et al. (2017) mohou být v sektoru sociálního zemědělství znevýhodněnými osobami produkovány i složitější a vysoce kvalitní produkty.

VI.Z Co vzbudilo zájem o tuto práci?

Z1	„Potřeba práce, blízko bydliště“
Z2	„Baví mě výroba pyré a kimči.“
Z3	„Potřeba být venku. Zájem o zemědělství, včely, volnější tempo, kratší pracovní úvazek, chodím sem na 6 hodin.“
Z4	„Baví mě úklid, práce v kuchyni a ve volném čase jezdím rád na koni.“
Z5	„Práce s dobytkem. Že jsou zvířata zdravá a spokojená. Je to práce i o víkendu, práce venku, v přírodě, ta volnost, rozmanitost. Také možnost pracovat se zvířaty, protože jsem na to byl od malička zvyklý z rodiny.“
Z6	„No teď jsem to chtěl říct. No, já, než jsem nastoupil do zemědělství, jsem se byl furt vyptávat po fabrikách. Objížděl jsem fabriky, furt jsem vyplňoval dotazníky. No, a každé vždycky, my se vám ozvem, no. A nikdo se neozýval, takže znova. No, a už mě to nebavilo, tak prostě jsem šel do zemědělství. Jde o tohle, že když jsem v tom zemědělství, tak jsem venku a takhle na vzduchu a takovýchle věci. Tam jste furt zavřený a prostě jedete. A tady si můžete kdykoliv udělat jako něco volněji. No, a hlavně ten rámus v tej fabrice! No to by mě asi vadilo.“ „Bydlím tady, mám to kousek u baráku.“
Z7	„No, odmala jsem byl zvyklý v zemědělství.“ „No já jsem byl ve fabrice. Ale no radši venku a u toho dobytka.“
Z8	„Bydlení vzbudilo zájem o tuhle práci. Jsem člověk, kterému je jedno, co dělá. Hlavně ať to mám pořádně zaplacený! Podle peněz no, fabrika by mě nevadila, taky jsem tam dělal.“

V této výzkumné otázce bylo zodpovězeno, na základě jakých podnětů byl podpořen zájem o práci na farmě.

Mezi nejčastěji uváděné priority byly zařazeny práce venku, vnímání okolní přírody. Právě v sociálním zemědělství je propojení práce s venkovním prostředím a přírodou považováno pro své terapeutické účinky za jeden z hlavních přínosů pro zdraví a kvalitu života člověka. Za další důležitý motiv je považována větší volnost, kdy pracovníky není vnímán neustálý tlak na výkon, kvalitu, soutěživost a jiné faktory, které jsou rozšířeny napříč mezi všemi obory, zejména při hromadné průmyslové výrobě.

Dalším motivujícím prvkem bylo samotné zemědělství. Téměř polovina dotazovaných osob měla již v minulosti zkušenost se zemědělstvím. Buď byl jejich vztah k zemědělství pěstován od útlého věku, kdy jako děti vyrůstaly v blízkosti statku, anebo jejich rodiny byly svou dennodenní prací či zaměstnáním svázány se zemědělstvím, popř. si lidé mohli svoji cestu k zemědělství v jakékoli formě najít sami. Na jedné z farem byla i zmíněna zajímavá myšlenka, že zemědělství je vlastně spojeno s přirozeností lidského konání. S obděláváním půdy i obstaráváním domestikovaných zvířat.

Výčet výše uvedených faktorů, podnětující k zapojení se do činnosti farmy, není konečný. Některé práce byly spojeny s vysokou oblibou pracovníků. Ve dvou případech byla velmi dobře slazena potřeba zaměstnavatele se zájmy osob z cílové skupiny. Jedním příkladem byl pracovník v živočišné výrobě, kdy pracovní poměr byl spojen s potřebou péče o živá hospodářská zvířata i mimo rámec standardního pracovního úvazku. V případě jiného pracovníka byl propojen jeho zájem o včelařství se zájmy farmy. Na farmě byl založen chov včel a podpořeno vzdělávání zaměstnance v tomto směru. Včelstva byla vhodně situována v prostředí ovocných sadů a tím podpořena následná plodnost stromů.

Za další kritérium přijetí zaměstnání na farmách byla uváděna dostupnost pracovního uplatnění v blízkosti bydliště. Vzhledem k faktu, že většina znevýhodněných osob neměla

možnost individuální přepravy ze vzdálenějších míst bez pomoci jiných osob, byla práce v blízkosti jejich domovů někdy brána jako hlavní důvod zájmu. V jednom případě byla důvodem motivace k zaměstnání i možnost získání bytu. Pro jinou osobu byla podnětem spolupráce farmy při překlenutí nepříznivé životní situace a možnost „začít znovu od nuly“. Z informací získaných dotazováním na farmách byla zmíněna i kratší forma úvazků u znevýhodněných osob. Je s podivem, že tato odpověď nebyla uváděna častěji. Kratší nebo variabilní výše denního pracovního úvazku je spojena s možnostmi a schopnostmi znevýhodněných osob. Byla realitou i v oslovených farmách. Na otevřeném pracovním trhu by požadavek na nižší denní pracovní fond mohl být považován za překážku přijetí uchazeče o pracovní uplatnění.

V reakcích na položenou otázku byly zmíněny také jiné podněty. Některé jsou brány jako obvyklé, např. dosažená výše výdělku, některé jsou brány spíše jako později vnímané, spojené s reálným výkonem zaměstnání. Pracovníky byla například uváděna výroba oblíbených produktů (pyré a kimči), vykonávání obvyklých domácích prací (práce v kuchyni, úklid), anebo možnost jízdy na koních. Tyto činnosti mohou být vnímány jako podpůrné a zajišťující udržitelnost zájmu ze strany znevýhodněných osob o pracovní uplatnění na sociální farmě.

VII.Z Líbí se vám tato práce, chcete v ní pokračovat?

Z1	„Ano.“
Z2	„Jsem spokojená, líbí se mi.“
Z3	„Určitě.“
Z4	„Ano“.
Z5	„Ano“.
Z6	„Ano, no jasně.“
Z7	„Jo, líbí. Chci v ní pokračovat.“
Z8	<p>„No, co mám říct? Mě ta práce jako baví. No, jako s dobyt看kem. Ale mě jako minulej rok kráva poranila a od té doby mám strach. Takže každej den jsem tady ve strachu, když se telí krávy. Jako venku děláni ohrady, no to je paráda. Ale když se telí, tak to je strach. Respekt tam mám šilenej. Když jsem šel pro tele, tak se to stalo. Zažil jsem poprvé sezónu telení, takže jsem krávy neznal. Jenom na těch pastvinách, než se to zavíralo.“</p> <p>„Nevíte, co Vám kráva udělá. Ona může být hodná, ale zítra vás může rozsekat. Vždyť to teď vidíme při tom telení, co ty krávy dělaj. Jsou to prostě krávy, no. No, jako chápu, že mají strach o telata, ale aby nás zmordovali kvůli tomu, že jdeme označkovat tele? No prostě mám tam strach. Měl jsem štěstí, že kráva neměla rohy. To bych tady už asi neseděl.“</p>

Z hlediska oblíbenosti práce konané na farmách by měl být posuzován její celkový obraz vnímaný cílovou skupinou. Některé činnosti mohou být prováděny s větší oblíbou a jiné mohou být pouhou denní rutinou. V sociálním zemědělství je tempo práce přizpůsobeno schopnostem, dovednostem zaměstnanců. Nejedná se o strojovou činnost, která je spíše typická pro průmyslové výrobní podniky, ale o práci rozmanitou, měnící se a závislou na mnoha faktorech. Mezi tyto faktory mohou být zařazeny např. potřebná míra péče v živočišné výrobě, počasí, sezónní vlivy nebo zdravotní stav zaměstnanců.

V provedeném průzkumu byla u každé osoby nalezena nějaká oblíbená činnost. Ať se jednalo o práci v kuchyni (výroba kimči a pyré), úklidové práce, chov včel, péči o hospodářská zvířata, jízdu na koni, ale i možnost obsluhovat zemědělskou techniku. Naopak neoblíbená činnost nebyla, až na jednu výjimku, uvedena žádná. V jednom případě byl výkon práce spojen se strachem a obavami při kontaktu se zvířaty. Je otázkou, zda tato životní zkušenost bude nadále spojena se stresovou zátěží. Popř., zda nebude vhodná vyšší míra sociální péče, kde by byla daná životní zkušenost analyzována a vysvětlena, popř. i zmírněny dopady na psychickou kondici daného pracovníka.

V navštívených farmách byla velká role spatřována také v osobách vedoucích pracovníků. S těmito osobami byla vždy spojena profesionalita, schopnost motivovat znevýhodněné osoby a ukázat smysluplnost jejich práce. Na farmách vnímané příjemné pracovní prostředí a obliba zde konaných aktivit mohou být spojeny s pokračováním pracovních úvazků cílových skupin, což bylo také v reakcích některých dotazovaných osob potvrzeno.

VIII.Z Pozitivní přínosy práce na farmě?

Z1	„Finance, práce venku. Je to změna. Výsledky práce jsou vidět hned. Je to rozdílná práce a je možnost kombinace práce dle počasí. A délka úvazku - 6 hodin.“
Z2	„Zpracování produktů na vlastní výrobky. A práce na 6 hodin. Pracujeme od pondělka až do čtvrtka a v pátek máme volno.“
Z3	„Získání práce, lidé, kontakt s přírodou, mohu chovat včely, délka úvazku, rozmanitost činností, smysluplná práce.“
Z4	„Různé akce. Například pořádání závodů pro veřejnost – rodinný běh. Nebo výlety do Rakouska. A pořádání bálů.“
Z5	„Práce s dobyt看em. Je tu volná pastva. A prodej na maso a prodej telat. 15 až 20 za rok, asi. A při krmení kontakt se zvířaty. Chováme ovce na vlnu. Jo, a výroba dek a pantoflí.“
Z6	„Ano. No, díky tady týhletý práci jsem si tady udělal svářečák na všechno, řidičák mi zaplatili na všechno, no. Takže jako já jsem spokojenej člověk. Do města bych, velkýho, bych jako nešel. Dělán zde 10 let. 8 hodin denně a podle potřeby i dýl. Chodíme víkendy, musíme. Tak zvířata taky musí jíst, no. V zimě se dělá furt to samé dokola, ale v létě, no, to se střídá podle sezónnosti. Ano, je to různé, ano.“
Z7	„Mám zájem o práci se zvířaty, ano. Velký město bych nechtěl, mě to tady vyhovuje. Hodnotíme práce ve fabrice a venku. No, u tý mašiny je to pak jako už pakárna. Jako tady se to vystřídá, ale nestojím na místě. V traktoru bych mohl jezdit, ale mám zákaz. Někdo se drží volantu zuby nehty, vidle nezná. Mně je to jedno.“
Z8	„Ten byt. A já už to беру tak, že musím chodit, protože mám rodinu. Musím se starat a neřeším, jestli budu chodit tam nebo tam. Musím se postarat o děti. Akorát jsem neplatil nějakou tu akontaci jako. Tak jsem dostal 3 měsíce ultimátum. A pak jsem dostal byt, no. A v pohodě, mám to 3 minuty do práce.“

Mezi nejčastěji zmiňované přínosy práce na farmě patřila práce venku a kontakt s přírodou. Další přiznanou výhodou byla rozmanitost této práce a možnost její změny s ohledem na okolní podmínky. Některými dotázanými osobami bylo zmíněno, že by jim práce na místě nevyhovovala. Pro některé by byla práce v továrně (na místě, „u pásu“) velmi stresující a bylo by to na úkor jejich výkonu a zdraví. Chyběl by zde individuální přístup a pracovní tempo by bylo zaměřeno zejména na výkon.

Dalším zjištěným přínosem byla uváděna finanční odměna. Ta byla pro některé dotazované zaměstnance dodatečným příjmem k invalidnímu důchodu, pro jiné byla jediným zdrojem příjmu. Z konkrétních reakcí osob bylo zjištěno, že v jednom případě je mzda používána na zajištění chodu čtyřčlenné domácnosti, v jiném případě je dodatečným peněžním zdrojem pro zlepšení finanční situace znevýhodněné osoby. Dané bylo patrně nepřímo vyřčeno v rámci jiné otázky jedním ze zaměstnanců, kterému bylo díky získání volných finančních prostředků k invalidnímu důchodu umožněno zakoupit si modely autíček. V některých případech byla pravidelným příjmem dokonce eliminována nepříznivá finanční situace osoby z cílové skupiny.

Dalším pozitivním přínosem byla vnímaná potřebnost zaměstnance ve výrobním procesu. Začleněním pracovníka do výrobního řetězce, od zpracování surovin až po finální produkci a prodej konečným spotřebitelům, bylo posíleno jeho povědomí o své potřebnosti a smysluplnosti vykonané práce. Za prodávané finální produkty byly konkrétně označeny např. masné balíčky, deky nebo pantofle.

Ve třech případech byl za pozitivní přínos práce na farmě označen rozvoj kvalifikace. Ten je v budoucnu spojen především s možnou vyšší uplatnitelností a udržitelností na trhu

práce. Zde byla ovšem důležitá odvaha a schopnost oslovených zaměstnanců. Zatím co byl jedním ze zaměstnanců získán řidičský a svářečský průkaz, druhým z oslovených zaměstnanců zatím nebyla kvalifikace zvýšena z důvodu obav ze svých schopností řídit větší stroje. Třetím z oslovených zaměstnanců byl rozvoj kvalifikace zmíněn v jiné odpovědi tohoto výzkumu. Na farmě mu bylo umožněno provozovat jeho hobby spojené s chovem včel. Tato praktická dovednost byla využita i samotnou farmou pro rozvoj jejích ovocnářských aktivit.

Posledním z dotazovaných zaměstnanců byla spolu s prací na farmě vyřešena bytová otázka. Zaměstnanec byl ubytován v blízkosti svého pracoviště, a to v krátké docházkové vzdálenosti. Zde byl i nepřímo uveden další přínos spojený s podporou majitele farmy, kterému nebyla lhostejná situace svého zaměstnance. Za daných podmínek bylo zaměstnanci umožněno překlenout nepříznivou životní situaci.

U některých z dotázaných zaměstnanců byla práce na farmě propojena s příjemnými benefity v podobě zapojení se do inkluzivních zaměstnaneckých společenských akcí, sportovních klání pořádaných farmou, anebo popracovního posezení s kolegy, partáky.

IX.Z V čem mi práce na farmě pomohla?

Z1	„Že mám práci. A jsem v kolektivu.“
Z2	„Dělám nové práce. Dělám pyré a kimči. V minulé práci jsem byla jako ošetřovatelka u starých lidí.“
Z3	„Klidné pracovní nasazení. Mám 6 hodin pracovní úvazek. Mám možnost se dále vzdělávat v tom, co mě baví a následně to uplatnit na farmě.“
Z4	„Naučil jsem se uklízet nebo třeba rozdělovat jídlo do várníc dle druhu. Maso, knedlíky, všechno zvlášť. Případně musím jídlo ohřát, aby byli ostatní spokojeni.“
Z5	„Mám rád práci v přírodě a se zvířaty, jsem na ně zvyklý. Mám rád kravičky, ovce, ale slepice ne.“
Z6	„No jakoby pan ... chce, abych jako povýšil. Abych šel třeba jako do rostlinný výroby, kde se jezdí s těma velkýma traktorama. No jo, že jo. Ale já moc s těma velkýma traktorama mám strach jezdit. Tak jezdím na malejch. Já jsem radši u těch zvířat, no, než u těch strojů. Baví mě to s těma zvířatama, no. A jestli chůze pěšky, anebo se rád vozím? Je mi jedno.“
Z7	„Že mám pohyb. Dojíždím asi 10 kilometrů. To je skoro nic.“ „Pracuji podle potřeby i přesčasy, když potřebují. No to jo! S šéfama se domluvíme.“
Z8	„Jako já jsem dělal hodně práce. Třeba zedničinu a tak. Vydržel jsem tam 2, 3 měsíce. Já jsem byl lump, než se mi narodily děti. A to mi fakt otevřelo oči, že se člověk musí starat.“ „Nemám problém dělat kdekoliv, cokoliv. Já tomu říkám, že jsem mravenec, práce všeho druhu. Je mi to však jedno jestli půjdu sekat, kydat. Je mi to jedno.“

Na tuto otázku bylo zodpovězeno v několika případech, že dotazované osoby mají práci. Ale tazatelem byla otázka směřována na přínosy samotného výkonu již získané práce. I přes toto drobné nedorozumění většina dotazovaných dále odpověděla v souladu se zněním dotazu.

Poměrně častou odpovědí bylo, že oslovené osoby získaly práci kontakt se společností, byly zapojeny do kolektivu, což je i smyslem poslání sociálního zemědělství. Dané odpovídá i poznatku, že drobní zemědělci výrazně více pozitivně naplňují mimoprodukční funkce nejen environmentálního, ale i sociálního či kulturního charakteru (Moudrý et al., 2019).

Dalšími benefity byly např. nové práce, poznávání nových věcí, které byly určitým vodítkem pro zvýšení samostatnosti osob („naučil jsem se uklízet ...“) nebo pro rozvoj dovedností („dělám pyré a kimči“). Jedním ze zaměstnanců bylo uvedeno, že zde bylo nalezeno klidové prostředí na práci ve spojení s kratším pracovním úvazkem.

V několika případech bylo přínosem pro zaměstnance nalezení jeho životních priorit a usazení se, což může být vyjádřeno jako že pracovník zde „nalezl sám sebe.“ Jedním pracovníkem byl nalezen smysl života v propojení s péčí o hospodářská zvířata. Dalším z pracovníků byl jeho další pracovní život spojen se zabezpečením své rodiny a zklidnění jeho života.

Některými z dotazovaných osob bylo zmíněno i zklamání z minulých zaměstnání. Z jejich chování byla vyzorována určitá míra vděčnosti a spokojenosti, že jsou na farmě zaměstnáni.

X.Z Co by se ještě dalo na farmě zlepšit?

Z1	Mohlo by být vylepšeno zázemí. „Pokud je něco potřeba, tak to pan vedoucí sežene, koupí.“
Z2	„Autobusové spojení. Dlouho čekám na přestup, tři čtvrtě hodiny. Musím vstávat moc brzo.“
Z3	„Mohla by se zlepšit informovanost o farmě, že jsme tu. Sociální farmy zde jsou, ale veřejnost o nich moc neví, že mají možnost nakoupit si regionální produkty a výrobky od nás.“
Z4	„Je potřeba vyměnit rohožku na čištění bot.“
Z5	„Co si neukradnu, to nemám. Ale jinak všechno mám, nic nepotřebuji.“
Z6	„Zázemí máme dobrý“ „Jo to jsme říkali a přemýšleli jsme, že bychom potřebovali – rozdrůžovač slámy se tomu říká. Že do toho hodíte balík a ono to zastele samo. Teď to tady děláme ručně. Na jiných farmách to tam hodí a ono to udělá samo. Že by nám to právě ulehčovalo práci“ „No, anebo teď, jako my, když telíme, v noci nechodíme. Tak nám pan ... bude instalovat kamery, tam kde se telí, aby to bylo furt na očích, protože v noci se nechodí.“
Z7	„No, to většinou ty, co jsou tam delší dobu, tak se domlouvaj. Ale bavíme se o tom.“
Z8	„Tady mi to slíbili, že si udělám ty papíry. No nevím, zda se k tomu někdy dopracujeme. Já tady nejsem od toho, abych něco změnil.“ „My si to, nějaký návrh, tam mezi chlapa řekneme. Ale nikdo nepůjde tam, jako že to neřešíme.“ „No třeba ten na ty kůly. No, co to zaráží, ten bouchák. Nebo přemejšlím jak udělat ty ohrady, aby nám pořád šel proud. Dal bych tam třeba nový lanka, natáhl komplet nový, nový izolátory, kůly, všechno, aby to bylo v jednom obvodu, a aby tam nebyly uzlíky.“ „My to máme vlastně těžký, protože to máme u lesa a myslivci nám to pořád škusbou. Tak na ně bych něco vymyslel, protože nám nezavírají ohrady. Napíšem tam třeba: „zavírejte ohrady.““ „Co bych chtěl změnit, je ten strach. No nedokážu chytit drugej dech. Abych se tam, jdu ke krávi, jdu pro tele, dáme jim najíst, ale mám strach. Jakmile kráva udělá hlavou: buch, buch, buch a kopytem, tak už nejdu.“

Nad otázkou, co by mohlo být na farmě zlepšeno, většina dotazovaných poctivě přemýšlela. Bylo pozorováno, že jim to není jedno. Byla sledována jejich snaha o sdělení „co jim leží na srdci.“

Nikým nebyly zmíněny např. mezilidské vztahy. Z toho může být usuzováno, že mezilidské vztahy a vzájemná kolektivní pomoc jsou zde v pořádku. Zaměstnanci byly spíše zmiňovány pomůcky a vybavení, o kterých byli přesvědčeni, že jejich pořízením bude jejich práce ulehčena. Mnohdy byla jejich zkušenost spojena s provozem konkurence. Jedním zaměstnancem byl zmiňován zatím bohužel nepřekonatelný strach při práci s hospodářskými zvířaty. Naproti tomu byla postavena nutnost práce, výdělků a zabezpečení své rodiny. Prostředí, zázemí, vybavenost byla na všech farmách velmi slušná. Všude byla pozorována dobře odvedená práce, čistota, funkčnost. Všechny farmy byly umístěny do krásného prostředí. Jejich poloha byla spojena s poměrně dobrou dostupností jak pěší docházkou, individuální nebo veřejnou hromadnou dopravou. Jedním z dotazovaných zaměstnanců byla zmíněna možnost zlepšení v podobě vyšší informovanosti o farmě. Propagace by byla jistě

přínosem pro farmu, kdy by bylo zvýšeno povědomí např. o zde pracujících osobách, o ekologické produkci farem, o přínosu farem pro komunitu lidí v území, ale i samotné prospěšnosti konceptu sociálního zemědělství. Jak už bylo dříve zmíněno, dnešním trend je spojen i se zájmem spotřebitelů o původ pořízeného zboží, o regionální produkci, o zboží pěstované v režimu ekologického zemědělství nebo např. o společensky přínosnou činnost, do které je řazen i koncept sociálního zemědělství. To koresponduje i s zahraniční zkušeností, kdy je spotřebitelem vnímána správnost svého finančního vydání ve spojení s podporou sociální farmy (Carbone et al., 2009).

XI.Z Co daná osoba vnímá negativně?

Z1	„Nic.“
Z2	„Nevím.“
Z3	„Zlepšit informovanost o farmě, to se musí.“
Z4	„Jsem spokojený, pan vedoucí je hodný.“
Z5	„Jsem spokojený, pan vedoucí je hodný.“
Z6	„Já bych asi tady jako by nic nevytěžoval. Nic bych tady neměnil.“
Z7	„Brzké stávání mi vůbec problém nedělá.“ „Práce venku mi nevadí, když prší, máme práci navíc, a pak se vrátíme ven, když to přejde.“
Z8	„No, jako co mě teda jako vadí, no, peníze řeším. Že jako nevycházím s téměř penězma. Kdybych udělal přesčas 1 nebo 2 hodiny, tak to tam nevidím, asi. No, myslím, to abych tak šel aspoň na 12 hodin. Jako v létě se dá udělat přesčas na těch loukách, jó. Když se seká. Ale jinak tu svojí práci normálně stíháme.“ „Ranní vstávání, no to jsem si zvyknul, bez budíku normálně, no to já až čumím. Já jsem kolikrát měl problémy. I na odpolední jsem zaspával. Ale tady jsem se nějak do toho vžil, no. Vidím tam tu rodinu, no kvůli ní. Děti mi otevřely oči. Jako já, kdybych byl sám za sebe, tak bych tady nedělal.“

Na základě odpovědí na tuto výzkumnou otázku nebyla odhalena výraznější negativa, která by byla vnímána osobami s potřebou sociální péče, které pracují na sociálních farmách.

Většina odpovědí byla spojena s krátkým vyjádřením, že zde nejsou zaznamenána negativa, popř. že by nemělo být něco měněno. U dvou pracovníků byla odpověď zcela totožná. To bylo pravděpodobně dáno přítomností pracovníka v době poslední odpovědi jeho kolegy. Mezi možná negativa jsou tak zařazeny výtky jednoho z oslovených zaměstnanců na výši výdělků, kdy jsou v jeho finančních tocích zaznamenány nedostatky finančních prostředků. Toto může být, jak bylo následně uvedeno v jeho odpovědi, vyřešeno dodatečnou prací, pokud bude ze strany zaměstnavatele tato možnost nabídnuta. Další podpora může být zajištěna dočasně přiděleným sociálním pracovníkem, kde by byla probrána otázka hospodaření s rodinnými financemi a finanční gramotnosti. Druhé výtky byly směřovány na nedostatečnou prezentaci aktivit jedné z farem. Ta by mohla být přínosem pro lepší uplatnění její produkce a dlouhodobou udržitelnost. Např. Zanderovou a Hammovou (2010) je uvedeno, že nákupní preference spotřebitelů jsou ovlivněny faktory, jakými jsou např. welfare zvířat či podpora regionální produkce. Jakákoliv vnímaná přidaná hodnota může být spojena s ochotou akceptace vyšších prodejních cen.

Nad rámec informací bylo zjištěno, že některé zaměstnané osoby nemají problémy např. s brzkým vstáváním, dochvilností, včasným a řádným docházením do práce. Patrně jsou vedeni vědomím potřebnosti, že jsou zapojeni jako součást pracovního procesu, který má danou posloupnost, organizaci, a jehož výsledkem má být spokojenost jich samých a jejich zaměstnavatelů.

6 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo přiblížení pohledu zapojených cílových skupin na sociální zemědělství v České republice. Za tímto účelem byly osloveny podniky působící v konceptu sociálního zemědělství z menších obcí či měst v Jihočeském kraji. Do výzkumu byl zapojen i jeden subjekt z venkovského území Evropské unie.

Výše uvedené subjekty byly založeny převážně za účelem provozování zemědělské činnosti. Sociální péče byla přidružena přirozeným vývojem z popudu zaměstnání znevýhodněných osob. V jednom případě tomu tak nebylo. Snaha byla cílena na vznik podniku, kde byla prvotním záměrem pomoc osobám se zdravotním a mentálním postižením, a to formou kontaktů a spolupráce se „zdravými“ osobami. Zde byla od počátku zajištěna plnohodnotná sociální péče. Ve výzkumu tedy figurují sociální podniky s marginálním zapojením zemědělských aktivit až po zemědělské podniky (farmy) s převažující zemědělskou činností a malou mírou sociální péče.

Z hlediska okruhu své působnosti jsou farmy zaměřeny na obyvatele ve svém okolí. Jejich aktivity jsou směřovány k jejich pracovnímu zapojení, popř. k integraci zde žijících znevýhodněných osob do běžného života. Zdejší farmáři jsou mnohem více obeznámeni se situací zde pobývajících obyvatel, kteří se znají po dlouhá léta, v některých případech i po několik generací. Nejsou jim lhostejné jejich životní podmínky a jejich snaha je zaměřena na jejich zlepšení. Tím méně je překvapivé zjištění, že informace o možnostech pracovního uplatnění jsou nejučinněji šířeny v komunitě dané oblasti.

Činnosti prováděné na farmách jsou velmi různorodé. Mezi aktivity farem jsou zařazeny např. živočišná výroba vč. zpracování produktů, rostlinná výroba, ovocnářství, ale také řemeslná výroba, zpracování vlny na hotové výrobky, chov včel, podpora hnízdění přirozených ptačích predátorů a jiné přidružené činnosti. Mezi vnímaná pozitiva práce na sociálních farmách je řazen zejména kontakt s přírodou, klidnější pracovní prostředí, volnost či různorodost aktivit, poskytovaná sociální péče a začlenění znevýhodněných osob do společnosti

Práce v konceptu sociálního zemědělství mohou být svázány s různou mírou důležitosti, složitosti, odpovědnosti, včasnosti, namáhavosti nebo např. výkonnosti. Konečná podoba pracovního uplatnění a jeho vývoj jsou dány specifiky konkrétního zaměstnance. Důležitý je paralelní pocit potřebnosti znevýhodněných osob a vnímání smyslu svého konání.

Stěžejním přínosem zaměstnávání osob z cílových skupin je možnost zlepšení pracovních návyků, rozvoje pracovních schopností a dovedností. Následná přidaná hodnota je u těchto zaměstnanců spatřována ve vyšší uplatnitelnosti a udržitelnosti na trhu práce. Snaha může být v některých případech završena v podobě zapojení těchto osob na otevřeném pracovním trhu. Další neméně důležitý přínos je spatřován v možnosti získání dodatečného výdělků a tím i ve zlepšení kvality života a zlepšení životních podmínek zaměstnanců vč. jejich rodin. Sociální zemědělství je farmáři většinou chápáno jako integrace, možnost pracovního zapojení znevýhodněných osob, popř. začleňování osob do společnosti. V cílové skupině zaměstnanců je naproti tomu pojem „sociální zemědělství“ téměř neznámý. Pokud pro ně bude sociální zemědělství prázdným pojmem, nebude touto skupinou propagován při svých společenských aktivitách a farmy tak přicházejí o možnost vyšší podpory, širokého společenského uznání a osvětu přínosů konceptu sociálního zemědělství.

Sociální farmy jsou oproti konvenčním farmám znevýhodněny. Z toho důvodu jsou vítány jakékoliv formy podpory a pomoci s formou legislativní, materiální, finanční a informační.

Z hlediska podpory ze strany cizích subjektů a institucí jsou vnímány následující skutečnosti:

- Obor sociálního zemědělství je dosud výrazně opomíjen z hlediska podpory v legislativních normách, má nedostatečnou politickou oporu.
- Nízká možnost rozhodování lokálních aktérů o cíleném, účinném a efektivním směřování pomoci a podpory.
- Podpora sociálních farem z hlediska finančních prostředků poskytovaných z evropských a národních zdrojů není stabilní. Tento stav je částečně připisován i výše uvedené nedostatečné legislativní podpoře. Z toho důvodu je v sektoru sociálního zemědělství pocítována značná nejistota v otázkách udržitelnosti farem a pracovního uplatnění znevýhodněných osob.
- Obor sociálního zemědělství je výrazně podfinancován z veřejných zdrojů. Z výzkumu bylo zjištěno, že s vyšší mírou zajišťované sociální péče souvisí i potřeba zajištění dodatečných finančních zdrojů. Zajištění dodatečných finančních zdrojů vlastními aktivitami farem za pomoci znevýhodněných osob je značně komplikované (nedostatečná výkonnost, časová náročnost atp.). Tato skutečnost byla zjištěna jak v prostředí oslovených českých farem, tak i v jedné analyzované zahraniční farmě.
- Ze strany úřadu práce jsou na farmu zasíláni uchazeči, u kterých je většinou zjištěn negativní vztah k pracovnímu uplatnění. Jediným s tím spojeným efektem jsou časové prostoje zde zaměstnaných vedoucích pracovníků, kteří by se namísto toho mohli věnovat provozu farmy a péči o znevýhodněné osoby.
- Pro farmy s vyšší potřebou sociální péče je velmi obtížné nalezení partnera, kterým by byly pokryty výpadky finančních zdrojů v určitých ročních obdobích nebo v případech nahodilých událostí, na které může být farmou obtížně reagováno (pandemie, dramatické výkyvy cen surovin atp.).

S konceptem sociálního zemědělství jsou spojena určitá negativa, která zpravidla mohou být více či méně eliminována. Jedná se např. o:

- Časovou náročnost – nutná soustavná péče.
- Personální náročnost – vyšší potřeba dozoru a vyšší četnost pracovních neschopností u znevýhodněných osob.
- Nižší výkonnost osob s potřebou sociální péče.
- Nejvyšší dosažené vzdělání znevýhodněných osob – zpravidla nízká úroveň.
- Vyšší administrativní náročnost.
- Psychickou zátěž pracovníků, kteří jsou vystaveni častějšímu styku s některými znevýhodněnými osobami.
- Nedostatek finančních prostředků na pokrytí nákladů farmy.

Sociální zemědělství je z pohledu jeho přínosů nezbytným článkem fungování moderní společnosti. Je ovšem smutným faktem, že jeho přínosy nejsou více veřejně prezentovány a společnost nemá větší povědomí alespoň o základních rysech tohoto konceptu. Pokud bude tento pojem nadále formálně i obsahově téměř neznámý, nebude na tento koncept směřována potřebná podpora ze strany potenciálně možných subjektů. Tím je myšlena např. podpora veřejných institucí, dobrovolných dárců, nadací, anebo i samotných spotřebitelů. Právě spotřebiteli je dnes řešen původ nakupovaných výrobků a služeb. Jejich spotřebou tak může být podpořena společensky velmi přínosná věc. Další úskalí je spatřováno v nedostatečné legislativě, kterou by byla podpořena činnost sociálních farem a zabezpečena možnost pracovního uplatnění znevýhodněných osob. Vše je závislé

na politické vůli, vedoucí k prosazení zákonných norem, popř. i k zapojení lokálních aktérů pro co nejefektivnější zacílení potřebné podpory a pomoci. Tato práce byla zpracována se záměrem přiblížení pohledu osob, kterými je každodenně vyvíjena snaha o prosazení tohoto konceptu a jsou zdolávány mnohé překážky, které jsou v práci zaznamenány. Je na uvážení aktérů, kterými může být koncept sociálního zemědělství jakýmkoliv způsobem ovlivněn či podpořen, jak bude s informacemi obsaženými v této práci naloženo a zda alespoň některá z částí výzkumu přispěje k jinému pohledu, přístupu, změně podmínek a jiných faktorů, které povedou ke zlepšení zejména postavení a kvality života osob s potřebou sociální péče.

7 Seznam použité literatury

1. Abeceda fondů EU 2014–2020 [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR: Svoboda Press, 2015, 39 s. [cit. 2021-12-30]. ISBN 978-80-7538-014-2. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/d7126808-1529-4cb3-85e2-86db99eaecb6/Abeceda_nahled.pdf
2. AKTUALITY: BANKA NABÍZÍ SOCIÁLNÍM PODNIKŮM I BEZÚROČNÉ PROVOZNÍ FINANCOVÁNÍ. <https://inspirante.cz/>: Pro všechny, kdo věří, že rozmanitost posouvá věci dopředu a k lepšímu [online]. Praha, 2020, 15.9.2020 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://inspirante.cz/banka-nabizi-socialnim-podnikum-i-bezurocne-provozni-financovani/>
3. AKTUALITY: BANKA NABÍZÍ SOCIÁLNÍM PODNIKŮM I BEZÚROČNÉ PROVOZNÍ FINANCOVÁNÍ. <https://inspirante.cz/>: Pro všechny, kdo věří, že rozmanitost posouvá věci dopředu a k lepšímu [online]. Praha, 2020, 15.9.2020 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://inspirante.cz/banka-nabizi-socialnim-podnikum-i-bezurocne-provozni-financovani/>
4. ALTEROVÁ, Libuše. Naše farmy patří k největším v unii. Zemědělec [online]. Praha, 23.10.2009 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.zemedelec.cz/nase-farmy-patri-k-nejvetsim-v-unii/>
5. AUGSTEN, Christian a et al. Sociální zemědělství v terciálním vzdělávání. SoFarEDU, 2020
6. BENEŠ, Jaromír. Počátky zemědělství ve Starém světě: pohled paleoekologie a environmentální archeologie. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2018. ISBN 978-80-7394-697-5, s.13-16
7. BORGHI, Marta, Barbara COLLACCHI, Cinzia CORREALE, Mario MARCOLIN, Paolo TOMASIN, Alberto GRIZZO, Roberto ORLICH a Francesca CIRULL. Social farming as an innovative approach to promote mental health, social inclusion and community engagement [online]. Rome, Italy: Centro di Riferimento per le Scienze Comportamentali e la Salute Mentale, Istituto Superiore di Sanità, 2020, 56(2), 206-214 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: doi:10.4415/ANN_20_02_10
8. Cancalon, M. Victor. "History of Agriculture." *The Crayon* 4, no. 12 (1857): 369–70. <https://doi.org/10.2307/25527666>.
9. CARBONE, Anna, Marco GAITO a Saverio SENNI. Consumer Attitudes toward Ethical Food: Evidence from Social Farming in Italy. *Journal of Food Products Marketing* [online]. 2009, 15(3), 337-350 [cit. 2022-04-02]. ISSN 1045-4446. Dostupné z: doi:10.1080/10454440902925831
10. Celostátní síť pro venkov: Publikace. SZIF: SZIF POSKYTUJE [online]. Praha [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: https://www.szif.cz/cs/publikace_csv
11. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o sociálních službách. In Sběrka zákonů ČR. 2006 Sb., částka 37, číslo 108.
12. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o zemědělství. In Sběrka zákonů ČR. 1997 Sb., částka 85/1997, číslo 252.
13. České sociální podnikání: Financování. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online]. Praha 2: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/financovani/stat>
14. České sociální podnikání: OP Zaměstnanost – Výzva pro MAS na podporu strategií komunitně vedeného místního rozvoje. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online]. Praha 2: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017,

- 1.5.2017 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/mpsv/vyzvy/2832-op-zamestnanost-vyzva-pro-mas-na-podporu-strategii-komunitne-vedeneho-mistniho-rozvoje>
15. České sociální podnikání: Poradenství. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost [online]. Praha [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/poradenstvi>
 16. ČSOB Grantový program Start it social 2021: Představení vítězných projektů. ČSOB: ČSOB Grantový program určený sociálním podnikům [online]. Praha, 2021 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.csob.cz/portal/documents/10710/527326/csob-start-it-social-2021-podporene-projekty.pdf>
 17. Definition and Characteristics of Organization. In: Sociology.com [online]. 15. Dezember 2014 [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: <http://socialscienc.blogspot.com/2014/12/definition-and-characteristics-of.html>
 18. Evropská unie a národní kulturní dědictví [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2007 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www2.zf.jcu.cz/~moudry/ecologica/EU.pdf>
 19. Evropské strukturální a investiční fondy. Evropská komise [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_cs
 20. Evropské strukturální a investiční fondy. JUSTICE.CZ [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/evropske-strukturalni-a-investicni-fondy>
 21. FAGUET, Jean-Paul a Fabio SÁNCHEZ. Decentralization and access to social services in Colombia. Public Choice [online]. 2014, 160(1-2), 227-249 [cit. 2022-02-22]. ISSN 0048-5829. Dostupné z: doi:10.1007/s11127-013-0077-7
 22. Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis [online]. 2021. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-11-30]. ISSN 1803-7488. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/download/forum-socialni-politiky-2-2021/?wpdmdl=14007&refresh=61a65caf045bd1638292655>
 23. Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis [online]. 2021. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-11-30]. ISSN
 24. FOTI, Vera Teresa, Valeria LO GIUDICE a Marcella RIZZO. Impact of technological innovation on the pillars of sustainable development: RELATIONSHIP SYSTEM ANALYSIS IN SOCIAL FARMING: THE ROLE OF "SICILIAN SOCIAL FARM NETWORK. ACADEMIA: Accelerating the world's research [online]. University of Catania, Italy, 2016 [cit. 2022-02-04].
 25. GIARÈ, Francesca, Patrizia BORSOTTO, Carmela DE VIVO, Marco GAITO, Daniela PAVONCELLO a Alessandra INNAMORATI. RAPPORTO SULL'AGRICOLTURA SOCIALE IN ITALIA [online]. Itálie: Ministero delle politiche agricole alimentari e forestali, 2017, 2017 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/AgricolturaSociale_2017_DEF_web_1.pdf
 26. HALÁSKOVÁ, Renáta. Sociální ekonomika a nestátní neziskové organizace [online]. Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008 [cit. 2021-11-07]. Dostupné z: <https://dk.upce.cz//handle/10195/38559>
 27. HASSING, Jan a Majken VAN DIRK. Farming for Health: Green-Care Farming Across Europe and the Unites States of America. 1. Netherlands: Springer, Research International, Wageningen University and Research Centre Wageningen, 2006. ISBN 10 1-4020-4540-9.

28. Hassing, Jan, Perioni Paolo, Dessein Joost, Assouline Gerald, Bloom Greet, Di Iacovo, Francesco a O'Connor Deirdre. Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas. Firenze: Press Service, Sesto Fiorentino, 2009. ISBN 978-88-8295-107-8.
29. HASSINK, Jan, ROTMENSEN, Bert a MEYERINK, Sebraine. Care Farming Netherlands: HANDBOOK FOR DUTCH CARE FARMERS. SOCIAL FARMING IRELAND: Care Farming Netherlands Handbook [online]. Netherland: Dutch national support centre agriculture & care, 2001 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z: <https://www.socialfarmingacrossborders.org/images/custom/uploads/40/files/Dutch%20Handbook.pdf>
30. HINDLS, Richard, Stanislava HRONOVÁ a Robert HOLMAN. Ekonomický slovník. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-7179-819-3.
31. Historie sociálního zemědělství. Sociální zemědělství: Portál sociálního zemědělství [online]. [cit. 2021-11-01]. Dostupné z: <http://www.soczem.webobce.cz/socialni-zemedelstvi/historie/>
32. HNĚVKOVSKÝ, Jan a Milan MADĚRA. Lidé a společnost: Analýza současné společnosti v České republice. Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj, b.r. ISBN 978-80-7440-203-6, s. 27.
33. Hudcová, ELIŠKA a Moudrý JAN. Sociální zemědělství/podnikání: Legislativní ukotvení sociálního zemědělství [online]. In: . Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2018, s. 2-36 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/wp-content/uploads/2018/12/Legislativn%C3%AD-ukotven%C3%AD-SZ.pdf>
34. HUDCOVÁ, Eliška, Milada ŠTASTNÁ, Jan MOUDRÝ a Tomáš CHOVANEC. PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR: Výstup aktivit Tematické pracovní skupiny Sociální zemědělství – návrh systému opatření pro podmínky ČR při Regionálním odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně a Celostátní síti pro venkov [online]. SZIF Praha: TISKÁRNA PROTISK, 2019 [cit. 2022-02-25].
35. HUDCOVÁ, Eliška, Tomáš CHOVANEC a Jan MOUDRÝ. Sociální práce v sociálním zemědělství: METODIKA III. 1. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy, 2018. ISBN 978-80-87809-53-2.
36. Hunter, B. (2009). Indigenous Social Exclusion: Insights and Challenges for the Concept of Social Inclusion. Family Matters, (82), 52–61. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.852004964309823>
37. CHOVANEC, Tomáš, Eliška HUDCOVÁ a Jan MOUDRÝ. Sociální zemědělství: Představení konceptu. Ministerstvo zemědělství, 2015. ISBN 978-80-7434-213-4.
38. Integrovaný regionální operační program 2021–2027. EVROPSKÁ UNIE, Evropský fond pro regionální rozvoj, Integrovaný regionální operační program: IROP 2021-2027, Obecné informace, Programový dokument IROP 2021-2027 [online]. Praha: IROP, 2021, 26.10.2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://irop.mmr.cz/getmedia/973d67a0-e0b6-47a5-9845-72c209b3a209/PD-IROP-2021-2027_20211026.pdf.aspx
39. Komunitní plánování sociálních služeb. PRACHATICE, oficiální web města [online]. Prachatice, 2017, 22.8.2017 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: https://www.prachatice.eu/vismo/dokumenty2.asp?id_org=13263&id=22134&n=komunitni-planovani-socialnich-sluzeb
40. KRAJ JIHOČESKÝ: Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Jihočeském kraji 2019-2021 [akt. 2019]. DATABÁZE STRATEGIÍ: PORTÁL STRATEGICKÝCH DOKUMENTŮ V ČR [online]. České Budějovice, 2019, 27. 6. 2019 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z:

- https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/sprss_jck_2019-2021_zmena1.pdf
41. KWAME AMEADE, Evans Paul, Linda Ama OWUSUAA AMOAH, Benjamin Yeboah OFORI a Jose C ADSUAR. Green Care as Alternative Therapy: The Situation in Ghana. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine. 2021, 2021, 1-7. ISSN 1741-4288. Dostupné z: doi:10.1155/2021/8812379
 42. LUXEMBOURG. Listina základních práv Evropské unie: HLAVA III – ROVNOST: Článek 26: Začlenění osob se zdravotním postižením. In: 399. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, 12016P026, částka 202, OJ C 202. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:12016P026>
 43. MAREŠ, Petr, Markéta HORÁKOVÁ a Miroslava RÁKOCZYOVÁ. Sociální exkluze na lokální úrovni. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1.
 44. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
 45. Milestad, Rebeca a Sonja Hadatsch. Organic Farming and Social-Ecological Resilience: the Alpine Valleys of Sölkötäl, Austria. Conservation Ecology [online]. Resilience Alliance, 2003, Dec 2003, 8(1), 2 [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26271977>
 46. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ: Sociální služby [online]. Praha [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>
 47. MOUDRÝ, Jan, Eliška HUDCOVÁ, Jan MOUDRÝ a Tomáš CHOVANEC. Malofaremní hospodaření. Olomouc: Bioinstitut, o.p.s. ve spolupráci s Asociací sociálního zemědělství, z.s. a Českou technologickou platformou pro ekologické zemědělství, [2019]. ISBN 978-80-87371-36-7.
 48. NICOLOSI, Agata, Valentina Rosa LAGANÀ, Donatella DI GREGORIO a Donatella PRIVITERA. Social Farming in the Virtuous System of the Circular Economy. An Exploratory Research. Sustainability [online]. 2021, 13(2) [cit. 2022-01-31]. ISSN 2071-1050. Dostupné z: doi:10.3390/su13020989
 49. Oznámení Komise: „Sociální nakupování – Průvodce zohledňováním sociálních hledisek při zadávání veřejných zakázek (2. vydání)“. EVROPSKÁ KOMISE [online]. Brusel, 2021, 26.5.2021 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: https://ceske-socialni-podnikani.cz/images/pdf/Buying_Social_2021_CZ_C_2021_3573_F1_OTHER_AUTONOMOUS_ACT_CS_V3_P1_1156678.pdf
 50. PLIENINGER, Tobias, Claudia BIELING, Nora FAGERHOLM, et al. The role of cultural ecosystem services in landscape management and planning. Current Opinion in Environmental Sustainability. 2015, 14, 28-33. ISSN 18773435. Dostupné z: doi:10.1016/j.cosust.2015.02.006
 51. Podmínky veřejného grantového řízení Podpora regionů. Nadace ČEZ: Podporujeme vaši energii [online]. Praha, 2021, 2.11.2021 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: https://www.nadacecez.cz/file/edee/2021/12/podminky-podpora-regionu_2022-20211206-103903.pdf
 52. PODPŮRNÝ A GARANČNÍ ROLNICKÝ A LESNICKÝ FOND (PGRLF). SZIF: SZIF POSKYTUJE [online]. Praha [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://www.szif.cz/cs/pgRLF>
 53. Probační a mediační služba: O nás: Cíle a činnosti. Probační a mediační služba [online]. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>
 54. PROGRAM ROZVOJE VENKOVA 2014-2020. SZIF: SZIF POSKYTUJE [online]. Praha [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: https://www.szif.cz/cs/publikace_csv

55. Programové dotace Jihočeského kraje: Tabulka – dotační programy Jčk 2022. Jihočeský kraj: Dotace, fondy EU [online]. České Budějovice, 2021, 2021 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.kraj-jihocesky.cz/dotace-fondy-eu/programove-dotace-jihoceskeho-kraje>
56. Programové období 2021-2027: Operační program Zaměstnanost plus 2021-2027. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost: Programy [online]. Praha, 2021, srpen 2021 [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/documents/21802/11873914/OPZ%2B_verze+schv%C3%A1len%C3%A1+vl%C3%A1dou_srpen_2021.pdf/72756247-5437-4ada-a996-1563985d3e29?t=1633438071017
57. RAMSAY, Richard F. Transforming the Working Definition of Social Work into the 21st Century. Research on Social Work Practice [online]. 2003, 13(3), 324-338 [cit. 2022-02-23]. ISSN 1049-7315. Dostupné z: doi:10.1177/1049731503013003007
58. RANKIN, JENNIFER. Mental health and social inclusion. Mental Health in the Mainstream [online]. London: Institute for Public Policy Research, 2005, 8-9 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: https://www.ippr.org/files/images/media/files/publication/2011/05/mental_health_paper2_1342.pdf
59. Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union: Executive summary [online]. Brusel, Belgie: Evropský hospodářský a sociální výbor, 2017 [cit. 2021-11-07]. Dostupné z: doi:10.2864/659700
60. SALTO: Social farming, opportunities and challenges for young people in Europe. SALTO [online]. Eastern Europe & Caucasus Resource Centre, 2015 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <http://otlas-project.salto-youth.net/3402>
61. SCRIECIU, S. Serban. Socioeconomic and Environmental Impacts on Agriculture in the New Europe [online]. 2011-3-13 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: doi:10.4324/9780203828502
62. Senioři a lidé se zdravotním postižením v ORP Hořovice: Publikace. Centrum pro komunitní práci [online]. Cpkp střední Čechy, 2019, září 2019 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <http://www.cpkp.cz/index.php/publikace/seniori-a-lide-se-zdravotnim-postizenim-v-orp-horovice/detail>
63. SOCIAL FARMING IRELAND: Benefits for Participants. SOCIAL FARMING IRELAND [online]. Drumshanbo, Ireland [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.socialfarmingireland.ie/a-social-farming-day/benefits/>
64. Sociální podnikání: Přehled rozpoznávacích indikátorů pro sociální podniky. České sociální podnikání [online]. Praha: MPSV, Oddělení národní soustavy povolání [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/indikatory>
65. Sociální podnikání: Sociální zemědělství. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost: České sociální podnikání [online]. Praha [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/temata/socialni-zemedelstvi>
66. Sociální portál Jihočeského kraje: Plánování sociálních služeb – místní úroveň. Jihočeský kraj [online]. České Budějovice [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/?spravni-obvod-orp-prachatice>
67. Sociální zemědělství – sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu (2021). ISBN: 978-80-7434-593-7

68. Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Sociální zemědělství: zelená péče a sociální oblast a zdravotní politika (stanovisko z vlastní iniciativy); (2013/C 44/07)
69. SZP pro období 2023–2027. EAGRI: Dotace [online]. Praha [cit. 2022-01-30]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/dotace/szp-pro-obdobi-2021-2027/>
70. TULLA, Antoni F. Tulla, Ana VERA, Natàlia VALLDEPERAS a Carles GUIRADO. New approaches to sustainable rural development: Social farming as an opportunity in Europe?. HUMAN GEOGRAPHIES – Journal of Studies and Research in Human Geography [online]. 3 May 2017, 11(1), 25-40 [cit. 2022-01-30]. ISSN 18436587. Dostupné z: doi:10.5719/hgeo.2017.111.2
71. Územní dimenze: Jak pomáháme? Ministerstvo pro místní rozvoj [online]. Praha [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/cs/microsites/uzemni-dimenze/regionalni-rozvoj/strategie-regionalniho-rozvoje-cr-2021/jak-pomahame>
72. WILLIAMS, James M. Outline of a Theory of Social Motives. American Journal of Sociology [online]. THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS JOURNALS: The University of Chicago Press, 1910, May, 1910, 15(6), 741–780 [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2762486>

8 Seznam příloh

Příloha č. 1 - výzkumné otázky zaměřené na zaměstnavatele (farmáře)

Příloha č. 2 - výzkumné otázky zaměřené na zaměstnance

9 Seznam grafů

Graf 1: ČR, rozdělení farem dle velikosti obhospodařované půdy	3
--	---

10 Seznam obrázků

Obrázek 1: Zdroj financování pro programy v ČR	16
Obrázek 2: Podpora, CSV	21
Obrázek 3: Sociální zemědělství, ČR	22
Obrázek 4: Mapa sociálních farem v ČR.....	23

11 Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled přínosů SZ pro uživatele služeb.....	12
Tabulka 2: OPZ, OPZ+	18

Příloha č. 1 - výzkumné otázky zaměřené na zaměstnavatele (farmáře)

SKUPINA F

Výzkumné otázky pro F (1-3)	
Obecné dotazy	Kdo byl zakladatelem společnosti?
	Kdo je vedoucím pracovníkem?
	Čím se farma zabývá?
	Kdo má roli sociálně inkluzivního pracovníka?
	Přítomnost sociálního pracovníka na farmě?
	Kdo je zaměstnancem spadajícím do ohrožené CS?
	Kolik je zaměstnanců na farmě/kolik z CS?
	Pracovní zařazení osob z CS?
	Délka pracovního poměru/úvazku CS?
	Fond pracovní doby?
	Možnost ubytování zaměstnaných CS na farmě?
	Kontakt CS s veřejností?
	Specifické dotazy
II. Co motivuje osoby z CS k práci na farmě?	
III. Co je chápáno pod pojmem sociální zemědělství?	
IV. Podpora farem ze strany cizích subjektů/institucí?	
V. Pozitivní přínosy zaměstnávání osob z CS?	
VI. Negativní stránky zapojení do konceptu sociálního zemědělství?	

Obecné dotazy

Tyto výzkumné otázky byly položeny pro získání obrazu obecné představy o aktivitách vybraných farem. Reakce vedoucích pracovníků však byly většinou velmi konkrétní. Tato skutečnost by mohla být příčinou odhalení totožnosti jak farmy, tak i dotazovaných zaměstnanců. Z toho důvodu nejsou v práci uváděny konkrétní reakce na pokládané výzkumné otázky. Analýza fungování farem v obecném pojení byla zpracována souhrnně formou souvislého textu.

Viz nadpis: „Popis analyzovaných prostředí“

Specifické dotazy

Specifické dotazy byly zhodnoceny ze získaných reakcí odděleně, a to formou pohledu každé farmy na dané téma. Ani v této části nebyly uváděny konkrétní citace na položené výzkumné otázky, aby nebyla odhalena totožnost farmy nebo zde pracujících zaměstnanců. Specifické dotazy jsou označeny v souladu s výše vloženou tabulkou římskými číslicemi a rozlišujícím znakem „F“ (I.F – VI.F).

Viz nadpis: „Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnavatele/farmáře“

Příloha č. 2 - výzkumné otázky zaměřené na zaměstnance

SKUPINA Z a CIZ

Výzkumné otázky pro Z (1-8) a CIZ
I. Jak jste získal/a práci na farmě?
II. Znáte pojem SZ? Co si pod tím představujete?
III. Jak dlouho jste na farmě zaměstnán/a?
IV. Jaké máte zaměření vzdělání?
V. Co děláte na farmě za práci?
VI. Co vzbudilo zájem o tuto práci?
VII. Líbí se vám tato práce, chcete v ní pokračovat?
VIII. Pozitivní přínosy práce na farmě?
IX. V čem mi práce na farmě pomohla?
X. Co by se ještě dalo na farmě zlepšit?
XI. Co daná osoba vnímá negativně?

Výzkumné otázky pro Z a CIZ:

Získané reakce byly pro Z z větší části odcitovány do přehledných souborů. V této části jsou zachyceny:

- reakce, které svým obsahem navazovaly na položené výzkumné otázky;
- reakce, které svým obsahem navazovaly na položené výzkumné otázky, ale téma rozhovoru bylo odvedeno jinam;
- reakce, které svým obsahem neodpovídaly na položené výzkumné otázky (předmět výzkumné otázky nebyl zcela pochopen).

Pro jednotlivé výzkumné otázky je pod jednotlivými soubory vyhotoven nezkrácený pohled cílové skupiny na koncept sociálního zemědělství (viz výše uvedené odrážky). Výzkumné otázky jsou označeny v souladu s výše vloženou tabulkou římskými číslicemi a rozlišujícím znakem „Z“ (I.Z – XI.Z).

Viz nadpisy:

- „Analýza vnímání SZ z pohledu sociálního pracovníka z území EU“
- „Analýza vnímání SZ z pohledu zaměstnance/cílové skupiny“

Dále byly výzkumné otázky elektronicky zaslány na sociální farmu v EU.

Reakce pro CIZ je zachycena, viz nadpis:

- „Analýza vnímání SZ z pohledu sociálního pracovníka z území EU“